

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Філологічний факультет  
Кафедра української літератури

**ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ ПИСЬМЕННИЦЬКОЇ  
ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА ТА ЇЇ ВИВЧЕННЯ У ЗЗСО**

Кваліфікаційна робота  
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:  
студентка 2 курсу  
спеціальності «Середня освіта  
(українська мова та література)»  
Білоткач Віталіна Олексіївна

Науковий керівник: к. філол. н., асист.  
Меленчук О. В.

Рецензент \_\_\_\_\_

*До захисту допущено  
на засіданні кафедри  
протокол № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_ 2024 р.  
Зав. кафедри \_\_\_\_\_ доц. Мальцев В. С.*

Чернівці  
2024

## АНОТАЦІЯ

**Білоткач В. О. Проблемно-тематичний аспект письменницької творчості Володимира Лиса та її вивчення у ЗЗСО. Спеціальність – 014 Середня освіта (українська мова і література). На правах рукопису. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці, 2024.**

У магістерській роботі акцентовано на творчій індивідуальності В. Лиса та його художній творчості, зокрема проаналізовано твори із збірок «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» (2014), «Місяць, обмитий дощем» (2017), а також сюжетно-композиційні, проблемно-тематичні аспекти, простежено образну систему роману-триптиху «Вифлеєм».

У першому розділі розглянуто питання життєвої долі письменника, простежено витоки його творчих зацікавлень та впливів, що позначилося на становленні світоглядних засад та формуванні індивідуального авторського стилю.

У другому розділі узагальнено здобутки В. Лиса в сучасному українському письменстві. Проаналізовано наукові публікації С. Бородіци, А. Кривопишиної, О. Гонюк, С. Підпригори, в яких розглядаються особливості жанрово-стильової манери творчості В. Лиса. Підкреслено, що більшість художніх творів письменника написано у жанрі соціально-психологічної прози та історичного роману.

Третій розділ присвячений розглядові проблемно-тематичних особливостей малої прози В. Лиса. Також проаналізовано твори мемуарно-автобіографічного характеру та з'ясовано, що вони мають важливе значення щодо пізнання світогляду письменника, його характеру, вдачі, уподобань.

У четвертому розділі виокремлено сюжетно-композиційні особливості роману «Вифлеєм», розкрито проблематику твору та проаналізовано систему художніх образів.

У методичному розділі запропоновано модель підготовки проєкту на тему вивчення життя і творчості В. Лиса.

**Ключові слова:** письменник, стиль, індивідуальний, роман, психологічний, образ, проблемний.

## SUMMARY

**Bilotkach V. A. The subject-matter aspect of Volodymyr Lys's creative work and its study in secondary schools. Specialty – 014 Secondary education (Ukrainian language and literature). On the rights of the manuscript. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. Chernivtsi, 2024.**

The work emphasizes the creative individuality of Volodymyr Lys and his artistic work, particularly analyzing pieces from the collections «With the Sun Behind My Shoulders». «Polissya wisdom of Pelageya» (2014), «The Moon Washed by rain» (2017), as well as the plot-compositional and problem-thematic aspects and tracing the system of images in the triptych novel «Bethlehem».

The first chapter examines the writer's life journey and traces the origins of his creative interests and influences, which impacted his worldview and the development of an individual author's style.

The second chapter summarizes V. Lys's achievements in contemporary Ukrainian literature. It analyzes scholarly publications by S. Boroditsia, A. Kryvopyshyna, O. Honiuk, and S. Pidopryhora, which explore the genre-style features of V. Lys's creative manner. It is emphasized that most of the writer's literary works are written in the genres of socio-psychological prose and historical novel.

The third chapter is devoted to considering problematic and thematic features of short prose by V. Lys. It also analyzes works of memoir-autobiographical nature and concludes that they are significant for understanding the writer's worldview, character, temperament, and preferences.

The fourth chapter highlights the plot-compositional features of the novel «Bethlehem», reveals the issues addressed in the work, and analyzes the system of artistic images.

The methodological chapter proposes a project preparation model on the topic of studying the life and works of V. Lys.

Keywords: writer, style, individual, novel, psychological, image, problem.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

---

(Білоткач В.О.)  
(підпис)

## **ЗМІСТ**

|                                                                                                         |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>ВСТУП.....</b>                                                                                       | <b>5</b>  |
| <b>Розділ I. КООРДИНАТИ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДАУЛЬНОСТІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА.....</b>                               | <b>9</b>  |
| <b>Висновки до 1 розділу.....</b>                                                                       | <b>13</b> |
| <b>Розділ II. ЖАНРОВА ПАЛІТРА ТВОРІВ ВОЛОДИМИРА ЛИСА У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ.....</b>     | <b>15</b> |
| <b>Висновки до 2 розділу.....</b>                                                                       | <b>19</b> |
| <b>Розділ III. ПРОЗА ВОЛОДИМИРА ЛИСА.....</b>                                                           | <b>20</b> |
| 3.1. Проблемно-тематичні аспекти малої прози В. Лиса.....                                               | 20        |
| 3.2. Мемуарно-автобіографічна складова творчого доробку письменника .....                               | 27        |
| <b>Висновки до 3 розділу.....</b>                                                                       | <b>33</b> |
| <b>Розділ IV. ІСТОРИЧНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ-ТРИПТИХУ «ВИФЛЕЄМ»: ВІД БІБЛІЙНИХ ЧАСІВ ДО СУЧАСНОСТІ .....</b> | <b>35</b> |
| 4.1. Сюжетно-композиційні особливості твору.....                                                        | 35        |
| 4.2. Проблематика роману.....                                                                           | 41        |
| 4.3. Образна система твору.....                                                                         | 48        |
| <b>Висновки до 4 розділу.....</b>                                                                       | <b>53</b> |
| <b>Розділ V. МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА У ЗЗСО.....</b>             | <b>54</b> |
| <b>Висновки до 5 розділу.....</b>                                                                       | <b>61</b> |
| <b>ВИСНОВКИ.....</b>                                                                                    | <b>63</b> |
| <b>СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....</b>                                                              | <b>68</b> |

## ВСТУП

**Актуальність дослідження.** У сучасному українському письменстві масова література представлена багатьма іменами літераторів, хто своєю творчістю привертає увагу до багатьох актуальних проблем сьогодення. Чільне місце в історії сучасної української літератури займає творчість українського письменника і журналіста з Волині Володимира Лиса, який дебютував у літературі ще в середині 1980-х років та є автором низки прозових, драматичних й художньо-публіцистичних творів. Високий рівень його письменницьких здобутків засвідчують численні нагороди у багатьох літературних конкурсах, перша з яких припадає на 1989 рік, тоді письменника удостоїли премією у республіканському конкурсі на найкращий твір про молодь. Найбільш активно письменник проявив себе у Всеукраїнському конкурсі «Коронація слова», завдяки якому отримав п'ятикратну відзнаку та був його лауреатом у 2000, 2001, 2003, 2008, 2010 роках. До найбільш читабельних творів, серед яких є і ті, що були відзначені премією «Коронація слова», належать романи: «Романа» (2001, 2003), «Маска» (2002, 2012), «Острів Сильвестра» (2009), «Століття Якова» (2010), «Жінка для стіни» (2010), «Соло для Соломії» (2013), «Країна гіркої ніжності» (2015), «Стара холера» (2019) та ін. Чи не в кожному своєму творі В. Лис апелює до сторінок історії, і, як правило, події ХХ століття є відправною точкою розгортання сюжету, в якому змальовуються долі людей на тлі епохи.

Отримував письменник нагороди не лише за прозові твори, а й у творчому доробку В. Лиса яскраво представлений драматичний жанр низкою п'єс. Зокрема за п'єсу «Полювання на брата» у 2007 році став переможцем Першого Всеукраїнського конкурсу радіоп'єс. До того ж, п'ять п'єс В. Лиса з успіхом було поставлено на різних театральних майданчиках України та на українському радіо.

Популярність В. Лиса вимірюється не лише його художньою творчістю, а й професією журналіста, оскільки працював у газеті «Волинь». Ім'я письменника золотими літерами вписалося у коло творчої інтелігенції Волині, слово та

позиція якого є авторитетними для земляків. З цього погляду промовистий факт: 2012 року В. Лис зайняв 46 сходинку ТОП-100 впливових людей Волині.

Нині твори письменника найбільш читабельні в Україні, а окремі з них, як наприклад роман «Століття Якова», окрім «Коронації» й визнання «кращим романом десятиліття», за його мотивами у 2016 році телестудія «1+1» створила чотирисерійний однойменний фільм. Крім того, цей роман висували на Шевченківську премію. Автор перебуває у постійному творчому неспокої. Він уважний до світу і людей, недарма ще й вважається народним синоптиком, оскільки його довгострокові погодні прогнози неодноразово справджувалися. Цілком слушну думку висловлює сучасна дослідниця С. Бородіца, яка зауважила: «Проза Володимира Лиса репрезентує якісно нові аспекти національного письменства. Її вивчення в контексті естетично-філософських параметрів неомодернізму та екзистенціалізму є одним із важливих завдань сучасного літературознавства» [4, с. 80].

У 2022 році побачив світ новий роман-триптих «Вифлеєм», в якому В. Лис перекидає місток від біблійних часів, охудоживши історію, пов'язану з народженням Ісуса Христа та пошуком Юдейським царем Іродом новонародженого «царя світу», у драматичне ХХ століття в період Другої світової війни та повоєнних років, сягаючи розповіддю до кінця 1990-х рр. У зв'язку з тим, що роман не так давно з'явився друком, існує потреба у комплексному аналізі цього художнього твору. У науковій літературі наразі відсутнє критично-аналітичне осмислення роману «Вифлеєм», окрім рецензії В. Вербича «Від Різдва Христового – до волинської трагідрами» в «Українській літературній газеті», що спонукає до його ґрунтовного дослідження з погляду сюжетно-композиційних та проблемно-тематичних особливостей.

З огляду на достатньо широку письменницьку популярність В. Лиса серед читацької аудиторії та чималого інтересу до його творчого доробку з погляду літературознавства і критики, все ж його останній роман-триптих «Вифлеєм» залишається поза увагою професійної критики, тому вважаємо за потрібне уважніше підійти до аналізу цього твору.

Джерельна база реценції творчості В. Лиса представлена інтерв'ю з письменником на сторінках «Високого замку», «України молодой», «Дня», «Літературної України», «Голосу України», «Української літературної газети», «Слова Просвіти», на сайтах «Буквоїд», «Літакцент», «Друг читача», «Чтиво», «Газета UA», науково-критичними статтями у фахових виданнях, часописах «Країна», «Дніпро», аналітичними оглядами М. Жулинського, Я. Поліщука, О. Забужко, Т. Прохаська, Л. Скорини та ін. З огляду на достатньо широке вивчення творчого доробку В. Лиса, все ж існує потреба в детальному аналізі окремих аспектів прози письменника.

**Мета дослідження** полягає не лише у ґрунтовному вивченні життєвої долі письменника, а й творчої індивідуальності автора, комплексному осмисленні його прозового доробку, в дослідженні сюжетно-композиційних та проблемно-тематичних особливостей роману-триптиха «Вифлеєм», вивчення творчості В. Лиса у закладах загальної середньої освіти.

Для розкриття мети поставлено такі **завдання**:

- опрацювати літературознавчі джерела з досліджуваної проблеми;
- простежити впливи на творчу індивідуальність В. Лиса;
- дослідити жанрово-стильові особливості художньої творчості В. Лиса у сучасній літературознавчій реценції;
- з'ясувати особливості мемуарно-біографічної прози В. Лиса;
- простежити наявність фольклорних елементів у прозових творах В. Лиса;
- проаналізувати сюжетно-композиційні особливості роману «Вифлеєм»;
- розкрити символіку назви та проблематику твору;
- з'ясувати систему образів роману;
- дати методичні рекомендації щодо вивчення художньої творчості В. Лиса у ЗЗСО.

**Об'єктом дослідження** є художні твори В. Лиса.

**Предмет дослідження** – авторська концепція творення художнього тексту.

**Методи дослідження:** У магістерській роботі використано контекстуально-інтерпретаційний, біографічний, бібліографічний, текстуальний методи, аналізу й синтезу.

**Теоретико-методологічну основу роботи складають** наукові та літературно-критичні публікації В. Агеєвої, Є. Барана, О. Герасим'юк, М. Жулинського, О. Забужко, І. Зінчук, О. Клименка, О. Кравчук, В. Погорецького, Я. Поліщука, Т. Прохаська, Л. Скорини, Л. Якимчук та ін.

**Наукова новизна** полягає в тому, що вперше комплексно досліджено проблемно-тематичний аспект малої прози В. Лиса та сюжетно-композиційні особливості, проблематика роману-триптиха «Вифлеєм» В. Лиса, подано методичні рекомендації вивчення художньої творчості письменника у ЗЗСО.

**Практичне значення роботи.** Отримана в результаті виконання магістерської роботи інформація, може бути використана для подальшого написання курсових та магістерських робіт, для підготовки до спецкурсів із сучасної української літератури, а також для подальшого дослідження життєвого і творчого шляху Володимира Лиса.

**Апробація результатів дослідження.** Основні результати магістерського дослідження було апробовано в доповіді на щорічній студентській науковій конференції ЧНУ ім. Ю. Федьковича 2024 року: «Проблемно-тематичні аспекти малої прози Володимира Лиса (на матеріалі збірки «Місяць, обмитий дощем»)».

**Структура магістерської роботи:** дослідження складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків та списку використаної літератури.



**РОЗДІЛ І**  
**КООРДИНАТИ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ**  
**ВОЛОДИМИРА ЛИСА**

Народився письменник 26 жовтня 1950 року на хуторі поблизу села Згорани Любомльського району Волинської області. Змалку відчував особливу любов до художнього слова, тому й привели його життєві шляхи на факультет журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка, який закінчив 1977 року. Професія журналіста, а працював у різних періодичних виданнях на Волині, Хмельниччині, Херсонщині, Рівненщині, давала багатючий матеріал для художньої творчості. Як зазначає літературознавиця Р. Савченко, «Людські історії, про які доводилося дізнаватися в процесі журналістської діяльності, дали поштовх до багатьох сюжетних ліній у творах Лиса. Доля навіть одного його персонажа може містити кілька подій, що насправді відбулися в долях різних людей» [56].

Окремий період у житті письменника був пов'язаний з Рівненським музично-драматичним театром, де він завідував літературною частиною. Примітно, що входив письменник у літературу як драматург, а деякі його п'єси отримали сценічне життя. Та справжній успіх до письменника прийшов завдяки його прозовим творам, у творчому доробку якого майже два десятки романів та чимало різножанрових творів: оповідань, нарисів, есе та новел. З найпомітніших романів варто назвати: «Айстри на зрубі» (1991), «Продавець долі» (2002), «Романа» (2001, 2003), «І прибуде суддя» (2004), «Камінь посеред саду» (2005–2007), «Острів Сильвестра» (2009), «Століття Якова» (2010), «Маска» (2012), «Соло для Соломії» (2013), «Країна гіркої ніжності» (2015), «Графиня» (2016), «Стара холера» (2019), «Вифлеєм» (2022) тощо.

Творчим девізом для В. Лиса є слова, прописані у романі «Століття Якова»: «Якщо знаєш куди йти, йди... Не бійся заблукати. А раптом ти знайдеш істину?» [43]. Людина розвивається доти, поки внутрішньо відчуває потребу пошуку істини, яка немає помітних обрисів і меж. Так і письменник В. Лис перебуває у

постійному русі та прагненні пізнати ще незвідане і непрочитане. У творах письменникові цікаво заглиблюватися у долі жінок, адже в одному зі своїх інтерв'ю В. Лис зізнається: «Жіночі образи мені цікавіше описувати, тому що жінки складні, непередбачувані, іноді самі не знають, чого хочуть, але завжди йдуть за покликом серця, за своїми почуттями, а не логікою, як чоловіки» [48].

Так склалася доля письменника, що Бог подарував йому другу половинку, яка теж є творчою особистістю. Дружина В. Лиса Надія Гуменюк – українська письменниця, членкиня Національної спілки журналістів України (1977) та Національної спілки письменників України (1995), заслужена журналістка України. А поєднав подружжя факультет журналістики Львівського університету, де жінка також здобувала освіту: «Ми створили студентську сім'ю ще коли навчались у Львівському університеті на факультеті журналістики, – зауважує В. Лис. Дякувати Богу, з того часу – разом. Працюємо автономно. Читаємо твори лише тоді, коли закінчуємо. У процес – не втручаємось. А коли твір завершений, тоді можна сказати думку, зауваження та інше. Нас тішить, що ми стільки часу поруч і працюємо в різних жанрах. Я більше маю прози, Надя – дуже гарну поезію. А ще я називаю її класиком української літератури для дітей» [44]. Вони перші прочитують твори один одного. Інколи радяться, буває і сперечаються, проте завжди з великою повагою ставляться до власних творінь.

Про сферу творчих зацікавлень із дружиною В. Лис підкреслює: «Я і моя дружина Надія Гуменюк пишемо патріотичні книги, але такі, що створені не через крикливі фрази. Я пишу про народ, про поліщуків – це теж патріотичні речі. Нехай буде менше прози і поезії, але нехай вона буде більш прониклива» [44]. Творчість вимагає постійного підживлення, тому читання художньої літератури – це традиційне заняття обох письменників. У своєму інтерв'ю В. Лис з цього приводу додає: «Ми стільки читаємо, що живемо ніби у бібліотеці (дивиться на дружину, посміхається). Я навіть написав есе «Компанія», де зібрав те, що читав, і що мені запам'яталося. У ньому я навів слова свого улюбленого філософа Мераба Мамардашвілі. Там такий діалог: «А ти Маркса читав? Ні. А Леніна? Ні. А Сталіна? Та ні. І, зрештою, дай мені спокій. У тебе – своя компанія,

а в мене – своя». Іноді читаєш і не дуже відомого письменника, але розумієш, що це – твоє» [44]. Надихають письменника твори класичної літератури та сучасних авторів. До того ж В. Лис є членом журі «Коронації слова», тому знайомий із багатьма новинками сучасної літератури. Відверто зізнається, що не сприймає постмодерністських текстів, оскільки багато хто з авторів нівелюють канонами цього жанру, а «займаються звичайним переписуванням. Звісно, цитування – відкрите і приховане – є основою постмодернізму, але одна річ використати прочитане для творення чогось свого, нового і неповторного, інша – переписувати текст, змінюючи якісь речення, і подавати як свої тексти. Складається враження, що автор не поважає читача, певно, думає, що той нічого не читав. Наші “постмодерністи” зловживають використанням латиноамериканських текстів» [62], – підкреслює письменник.

В. Лис як письменник надзвичайно працьовитий та перебуває у постійному творчому неспокої. Власне творчість і є сенсом його життя. Твори письменника, як стверджує Л. Скорина, займають «середню» літературну ланку, оскільки не зовсім вписуються у канони «масової» літератури, однак захоплюють широке коло читачів та приваблюють «оригінальністю художніх рішень» [3, с. 64] та мають ознаки якісного художнього тексту. З усього варто виокремити: «Осмищення внутрішнього світу особистості, етнографічний колорит поліського села, мозаїчність сюжету, різні наративні стратегії, конструкції «текст у тексті», ігрові моменти, прийом фрагментації художнього світу та ін. – безперечні жанрово-стильові переваги романів прозаїка» [3, с. 64]. Дослідники творчості В. Лиса виокремлюють широку жанрову палітру великих прозових форм: повість-есе, психологічний трилер, динамічний детектив, постмодерністський роман, родинна сага, мелодрама тощо.

З-поміж усього автор все-таки надає перевагу жанрам малої прози – новелі та есе, адже він більше знайомий у літературі як романіст, який майстерно володіє словом. Підтвердженням є слова самого В. Лиса: «Більшість читачів знають мене як романіста. Але крім романів, яких набралось вже півтора десятка, я все свідоме життя писав і так звану малу або коротку прозу. З юності, ще зі шкільних

років – етюди, новели, з дев'яностих років минулого століття – есеї. Писав їх тому, що... писалося, бо не міг не писати, це становило основу мого життя. Це були й мої просто роздуми, вправи у слові, але здебільшого реакція на щось, що схвилювало, як то кажуть, зачепило, на якийсь життєвий епізод, свідком якого я став, серйозні або іронічні, інколи з гіркою іронією, роздуми з приводу чогось, що відбулося, побаченого і почутого, важливого іноді тільки для мене самого, реакція на чийось творчість, на природу і її дива, сам плин життя, а з часом – і роздуми про його сенс та людське призначення» [52, с.5]. Особливо ця думка відчувається, коли прочитуємо книгу «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» (2014), в якій автор втілює роздуми про сенс життя, його багатовимірність та любов до Всесвіту, який обдаровує людину своїми щедротами. І тут дещо відлунує Сковородинівська ідея пізнання самого себе, відкриття своїх можливостей та здібностей.

В. Лис звіряється і на тему Бога, в якого вірить, але ставиться дещо по-іншому, ніж зазвичай звикли люди трактувати Творця у своєму житті: «[...] звертаюся часом до Нього під впливом емоцій зі словами подяки і навіть докором, але не розмовляю з Творцем, бо вважаю, що розмова людини з Богом, за винятком молитви, це, по суті, розмова людини самої із собою, – наголошує письменник. Це велика зухвалість – приписувати Творцеві те, що ти думаєш у відповідь на своє запитання чи роздуми. Хоча наші справжні думки, які б вони не були, також належать Богові» [18, с. 103].

Попри відкритість до світу, пізнання його таємниць, автор все ж схильний вести закритий спосіб життя. В автобіографічній розповіді «До і після „епохи Гутенберга”» В. Лис зізнається, що досі не опанував інтернет, звик писати лише ручкою, бо переконаний, що вона є продовженням його душі, навіть листується зі знайомими через звичайну пошту. Відверто не сприймає виставляння приватного життя у публічній площині, відвідуванням соцмереж, бо вважає, що там немає правди і щирості: «Люди діляться деталями особистого життя, але найчастіше просто брешуть, знаходять якусь втіху в цьому своєрідному словесному і фотостриптизі, по суті, перетворюють приватне життя в мішанину

того, що насправді було і тепер оголюється для всіх, і власних, нерідко диких, фантазій. Досі не можу збагнути, навіщо виставляти на позір те, чим живеш, зовсім незнайомим людям [...]. Точно підмітив бунтівний Євген Баран, що „Фейсбук” – «се імітація спілкування, імітація друзів, імітація корисної інформації. [...] Одним словом, прогресивний дядько Інтернет перетворюється у свого роду й елементарний стриптиз, і розсадник неправдивої інформації, й ще в один вид корупції» [18, с. 94-95]. І в цьому питанні В. Лис достатньо категоричний.

Що стосується творчої манери письма В. Лиса, особливе ставлення письменника до мовного оформлення творів, зокрема не цурається діалектизмів, навпаки вважає, що вони увиразнюють авторську мову: «Я вважаю, що діалекти збагачують будь-яку мову. І уже не секрет, що в селі, у тому числі в моєму рідному, вимирає той західно-поліський діалект, і покоління, яке народжене уже в 60-70-і роки, вже говорить або правильною літературною мовою, або суржилом. Але не західно-поліським діалектом. Мені шкода, що ті слова, які я вживаю у романі, зникають. У мене навіть є задум написати якусь повість-словник, де б, скажімо, звучали оці слова і подавалися короткі коментарі до них або історія до кожного слова» [49]. Читачі відчують естетичну насолоду, коли читають твори письменника, оскільки справді вражає багатство мови творів В. Лиса, котрий дбає, щоб кожне слово філігранно вигранювало на кожній сторінці художнього тексту.

### ***Висновки до 1 розділу.***

Творча індивідуальність В. Лиса являє собою особливий спосіб бачення світу. Як суб'єкт художньої свідомості і діяльності, авторське особистісне світобачення і світовідчуття розкривається у багатожанровій художній творчості. Змалку письменник полюбляв витворювати у своїй уяві вигадані світи, куди подумки втівав, а ще уявні мандрівки, стверджує В. Лис, допомагають і досі у творчості. Літератор вважає, що «єдиний достойний предмет для зображення в художній літературі – це порухи людської душі, то єдине і найвище, варте уваги, – це плин життя, його різноманітні прояви і

розмаїття» [18, с. 87]. Автора цікавлять різні теми, однак найбільше його увага звернена до подій історії XX століття й через непрості людські долі показує водночас трагізм історичної епохи. Цим самим письменник у багатьох своїх творах подає індивідуалізовану версію історії України XX століття.

## РОЗДІЛ II.

### ЖАНРОВА ПАЛІТРА ТВОРІВ ВОЛОДИМИРА ЛИСА У СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ

У творчому доробку сучасного письменника В. Лиса налічується майже два десятки романів та чимало різножанрових творів: оповідань, нарисів, есе та новел. В українському письменстві автор відомий насамперед як романіст, це, зокрема, твори: «Айстри на зрубі» (1991), «Продавець долі» (2002), «Романа» (2001, 2003), «І прибуде суддя» (2004), «Камінь посеред саду» (2005–2007), «Острів Сильвестра» (2009), «Століття Якова» (2010), «Маска» (2012), «Соло для Соломії» (2013), «Країна гіркої ніжності» (2015), «Графиня» (2016), «Стара холера» (2019), «Вифлеєм» (2022) тощо. Дослідники творчості В. Лиса виокремлюють широку жанрову палітру великих прозових форм: повість-есе, психологічний трилер, психологічний детектив, постмодерністський роман, родинна сага, мелодрама, фантастичний роман тощо. Зокрема В. Агеєва, С. Бородіца, О. Герасим'юк, О. Клименко, А. Кривопишина, В. Погорецький, Я. Поліщук, Л. Якимчук уналежують твори В. Лиса до постмодерністичного письма, відповідно, пропонують вивчати їх у контексті постмодерністського дискурсу.

Твори В. Лиса користуються широкою читацькою популярністю, оскільки, за словами С. Бородіци, це свідчить «про самодостатнє письмо автора, принциповість його творчого підходу, тому завжди новаторські, багатоаспектні (поліфонічно, наративно, проблемно-тематично, образно тощо), подекуди парадоксальні. Претендуючи водночас на альтернативність й елітарність, романи В. Лиса – експериментальні, оскільки творчо модифікують мистецькі надбання попередників й інтенсивно засвоюють жанрово-стильові новації» [4, с. 80]. У романістиці письменник більше тяжіє до жанру історичного роману. Для таких творів характерний розвиток історичних подій, на тлі яких постають історії окремих людських доль. Автор вдало оперує історичним матеріалом, моделює проблемні ситуації, майстерно виписує образи, відтворює колорит епохи.

Наприклад, як стверджує А. Кривопишина, у «Столітті Якова» у жанровому контексті відчутний взаємовплив «історичного роману та родинної саги з її мелодраматичними колізіями», а сам «образ Якова стає гравітаційним ідейно-художнім та композиційно-сюжетним центром роману, що об'єднує різночасовий сюжетний матеріал у художню цілісність, характеризується наскрізністю, смисловою, емоційною насиченістю та символічністю» [14, с. 133]. Примітно, письменник зчаста переплітає події минулого із реаліями сьогодення, застосовуючи принцип ретроспекції, зміщення часових площин або ж хронологічної послідовності. Найбільше автор звертається до подій ХХ століття, торкається теми голодомору, Другої світової війни, УПА, розквіту соціалізму та, як правило, дія відбувається на Волині. Про рідний край В. Лис каже: «Волинь, Полісся – це мій Всесвіт, прихисток душі й думок, край, де живе більшість героїв моїх романів і новел, журналістських матеріалів, зі своїми характерами та проблемами» [53]. Цим самим письменник привертає увагу до історичного минулого західноукраїнських земель, боротьби українців за власну державу в умовах тоталітарного режиму. До того ж автор поєднує у своєму творі художній та документальний матеріал. Причому документальний, реалістичний підхід В. Лис успадкував зі своєї журналістської діяльності.

Сам автор стверджує, що у романі «Століття Якова» зображено все те, що відбувалося на Волині у ХХ столітті. В образі Якова письменник втілив і образ свого діда, який пережив дві світові війни, і образ земляка, у якого була дружина полячка, але мала абсолютно іншу долю, ніж героїня Зося. А взагалі у кожному своєму художньому творі, за словами В. Лиса, звертається насамперед до порухів людської душі на тлі української історії.

Порушуючи питання приналежності роману «Століття Якова» до масової чи елітарної літератури, А. Кривопишина схильна вважати, що цей твір поєднує ознаки обидвох типів сучасної літератури та його потрібно розглядати «в межах серединного поля як яскравий зразок якісної белетристики» [14, с. 135]. Натомість О. Клименко вважає, що роман «Століття Якова» розрахований більше для масового читива із уточненням, що він може бути цікавим і для читачів



«високої» літератури. А Роксоляна Свято акцентує на кінематографічності цього твору, позаяк «письменник ущільнює романну канву в такий спосіб, неначе знімає кіно, у якому наявне авантюрне, психологічне й містичне начало, наявні якості-риси детектива та екшена, водночас його романи заряджені такими привабливими для людської свідомості константами, як енігматичність, динаміка інтриги, філософічність, інколи містика» [4, с. 82] тощо. Як доказ твердження Роксоляни Свято, за мотивами роману «Століття Якова» відбулася його екранізація у 2016 році. А. Кривопишина підкреслює, що роман виходить за рамки розважальної літератури, звертає увагу на високий рівень психологізму у ньому, занурення у внутрішній світ персонажів та багате мовлення. Виразною стильовою ознакою майже всіх творів В. Лиса є занурення у психологію героїв, їхніх емоційних станів.

У цьому контексті варто згадати ще один роман В. Лиса «Камінь посеред саду», який детально аналізує О. Гонюк та звертає увагу на його жанрово-стилістичні особливості. На переконання О. Гонюк, у цьому творі поєдналися ознаки «філософського роману, детективу й елементів психологізму та містики» [9, с. 13] й остаточно констатує, що це все-таки філософський роман. На це, мовляв, вказує образ головного героя, який перебуває у пошуках власного «Я» та сенсу життя, у творі він іде до себе справжнього. Колаборація екзистенційного і філософського вказує на письменницьку майстерність В. Лиса виходити за межі одного жанру. Узагальнюючи жанрово-стильові особливості роману «Камінь посеред саду», дослідниця загалом висновок, що «Поліфонія стилю виявляється на ідейно-тематичному рівні, у специфіці творення образів, на рівні наративної структури. Наявні в канві оповіді інтертекстуальні вкраплення посилюють ефект багатоголосся. Письменник порушує проблеми віднайдення героєм сенсу людського буття, абсурдності людського існування» [9, с. 17].

Вписуючи творчість В. Лиса у контекст постмодерністської літератури, ознакою якої є свобода письменницького пера, С. Підпригора виокремлює у літературному процесі «міжродову взаємодію», тобто йдеться про функціонування жанрів різних родів в одному творі та наводить у приклад роман

«Острів Сильвестра» В. Лиса, де в художню структуру твору «вбудовано» п'єсу (а їх є аж п'ять), отже, наявна взаємодія епосу і драми [55]. Припускаємо, з огляду на те, що В. Лис не лише прозаїк, а й драматург, бо починав з драматичних творів, тому задля урізноманітнення та оригінальності автор допускає такі творчі «експерименти» у вигляді «текст у тексті» у своїй прозовій творчості. Наявність ліричних та драматичних елементів у романній тканині художнього тексту засвідчує його новаторські підходи до подачі художнього матеріалу.

У статті «Вбудована» драма в жанровій структурі роману: „Острів Сильвестра” Володимира Лиса» С. Підпригора називає роман письменника «притчевим романом-пазлом, де читач подорожує як «лабіринтами» свідомості та підсвідомості персонажів, так і „лабіринтами” нелінійного тексту. Роман не випадково складається з трьох частин: „Тіло”, „Душа”, „Порятунок”, адже твір спрямований на художнє відтворення деструктивного світовідчуття людини початку ХХІ століття, що суголосне з міфопоетичними моделями есхатології та апокаліпсису» [55]. Дослідниця наголошує, що авторський експеримент щодо жанрового складника твору зумовлюється «непрямолінійністю» історії, яку розповідає письменник у художньому тексті.

Попри те, що письменник більше знаний у літературі як романіст, який майстерно володіє словом, він все-таки надає перевагу жанрам малої прози – новелі та есе. У малій прозі В. Лис порушує різні проблеми, зокрема світоглядно-філософського спрямування та історії – подій Другої світової війни, тему творчості та суспільного майбутнього.

Дослідники творчості В. Лиса вказують на абсолютну відмінність та оригінальність творчого почерку письменника у контексті розвитку сучасної української літератури, оскільки автор, за висловом С. Бородіци, «постійно прагне до жанрово-стильових трансформацій, майстерно синтезуючи динамічний сюжет, актуальну проблематику і психологічний конфлікт, що мотивують амбівалентність дійсності, її нетривіальність» [3, с. 69].

### ***Висновки до 2 розділу.***

З огляду на багатогранну творчу діяльність В. Лиса, яка, на нашу думку, не зовсім вписується у рамки постмодерністичного письма, значну увагу нині приділяють вивченню особливостей жанрово-стильових трансформацій романів письменника. Визначальною рисою великої прози В. Лиса є поєднання жанрів різних родів в одному творі, що руйнують уявлення про класичний роман та засвідчують цілком новаторський творчий підхід, його експериментальний характер. Разом з тим, незважаючи на широку популярність, художня творчість В. Лиса виходить за рамки розважальної літератури. Його творам притаманний психологізм, занурення у внутрішній світ героїв, їхні переживання, спонукання до роздумів тощо. Варто підкреслити, що більшість художніх творів В. Лиса написано у жанрі соціально-психологічної прози та історичного роману. Саме ці жанри є визначальними у творчості письменника.

## РОЗДІЛ III.

### ПРОЗА ВОЛОДИМИРА ЛИСА

#### 3.1. Проблемно-тематичні аспекти малої прози В. Лиса

Серед малої прози В. Лиса найбільш поширеним жанром є новела-есеї на різноманітну тематику. Ці есеї складають декілька збірок автора, показовими з них є «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» (2014) та «Місяць, обмитий дощем» (2017), між сюжетними лініями яких прокладено невидимі паралелі, але які є стилістично різними за будовою та художнім відтворенням. У цих двох збірках присутні одні й ті ж герої (бабуся Пелагея та наратор (оповідач)), деякі із текстів мають відкритий фінал, наприклад, звільнений з роботи й знову залишений без житла Інтеграл із повісті-есею «Нява й Інтеграл» [18, с.196], яку вміщено до збірки «Місяць, обмитий дощем», бере з собою кішку та кошенят і йде з ними у невідомому напрямку. Більше його ніхто ніде не бачить, однак автор дає змогу читачеві вирішити долю героя, причому пропонує два рівновагомі варіанти – песимістичний (смерть) і оптимістичний (Інтеграла могла забрати до себе донька).

Авторові вдалося у невеликих за обсягом творах висловити власні думки й враження щодо важливих питань. Есе В. Лиса мають в основному філософський характер. На першому плані виступає особа автора, який веде розмову. Особливістю творів В. Лиса є діалог з читачем. Бесіда є прийомом, що видозмінює жанр, наближаючи його до белетристики. Автор використовує при цьому такі художні засоби, як підтекст та риторичні запитання: «Може, й справді поетизація цих стосунків найвидатніше досягнення людства? Може, так воно і є?» («Особиста думка» [18, с.234]).

Спільною рисою двох досліджуваних збірок є присутність автобіографічних елементів в окремих текстах. «Твори поділяються на ті, що про життя, моє осмислення його, складного, драматичного, іноді трагічного, але й захопливого, про літературу і тих, хто її творив, про улюблені твори, про те, що викликало в мене непідробне захоплення, а подеколи навпаки – заперечення. Про людські почуття, природу і її явища, вплив на людину. Есеї і новели автобіографічні,

зокрема про найліпшу людську пору – дитинство. Ну й спроби пофілософствувати, а часом поіронізувати, зокрема й над собою. А ще діалоги з читачами – мені ці розмови, відповіді на запитання завжди були цікавими. Спроби повернутися в далеке і недалеке минуле й зазирнути в майбутнє» [18, с.5], – зазначає В. Лис.

Художній світ письменника – це переплетення сюжетів, тем, проблем, ідей. Створюючи сюжетні колізії, піднімаючи те чи інше проблемне питання, митець слова передусім керується ідейно-тематичною основою твору, тобто підпорядковує сюжетні та композиційні елементи розкриттю власного творчого задуму. Важливим є звернення до різноманітних джерел, у книгах В. Лиса ними є: біблійні сюжети, творчість інших письменників, народна творчість. Ключову роль у цьому відіграють образи. Звичайно, що в кожного справжнього творця слова своя галерея дійових осіб. І чим унікальніше світобачення героя, чим глибше вдається письменникові розкрити його внутрішній світ, тим більше він зацікавлює читача, спонукає до роздумів тощо.

В аспекті проблематики головню звернемо увагу на збірку творів «Місяць, обмитий дощем» та книгу мудрості «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї». Абсолютно різні книги за своїм наповненням, для яких характерні спільні ознаки, а саме проблемно-тематичний стрижень (проблема буття людини, родинного щастя, самоідентифікації та власне позиціонування у суспільному житті, батьків та дітей, людини та суспільства в цілому, людини та природи, людини та Бога, митця в суспільстві, війни) та образи-персонажі (бабуся Палажка й образ самого автора).

Привертає увагу історія Арсена Нечимлюка із оповідання «Колюче терня» [18, с.99], якого покинула дівчина заради іншого багатого хлопця, народила йому сина, а через декілька років Арсен зустрів її із сім'єю, побачив сина і зрозумів, що це його дитина, яку теж звати Арсеном. Герой не знає, як діяти далі, автор не розкриває нам сюжету, фінал залишається відкритим. Тут також порушено проблему «міста й села», адже Арсен та його дівчина були родом із села, але вона тяглася до міста, обрала собі міського хлопця з метою назавжди залишити село.

Здавна люди припускали, що Земля тримається на трьох китах, які плавають в Океані і не дають їй потонути, то ж можна провести паралель і умовно висловитись, що щастя людини виникає і тримається за рахунок трьох обов'язкових складових: дитини, родини та дому. Хоча якщо згадати історію Інтеграла, то можна посперечатись із цим судженням, тому що для цього чоловіка будинок не був запорукою щасливого життя, він міг блукати вулицями, жити в коробках, у маленькій холодній кімнаті, але із гармонією всередині. То ж це твердження можна лише умовно вважати загальним.

У книзі «Місяць, обмитий дощем» В. Лис створює образ Інтеграла, життя якого склалося не дуже вдало і він став безхатченком. Тут автор відкриває нам свою позицію стосовно цієї проблеми, адже він певен, що життя людини залежить від чогось чи когось вищого, ніж ми, найімовірніше від Долі. Він вважає, що не буває такого, що «одні народжуються, наділені геть усім, інші – нічим», адже це «щось» (можливо, це порух людської душі) потрібно відчутти, роздивитись, підкоритися долі і пристосувати до свого життя. У світі є безліч можливостей, які б людство могло використовувати, однак, це роблять не всі. Автор твердить, що Доля будує життя, де є місце для всіх. Також кожен має право на гідність та повагу серед інших, незважаючи на соціальне становище, бо його слід розглядати як щось тимчасове, що можна в один момент втратити або ж навпаки примножити (знову ж таки роль Долі). Авторські роздуми на цю тему мають такий зміст: «[...] мільйони інших, незрозумілих, «психів», безхатків, невдах, наділених, а в більшості випадків не наділених жодними талантами, існують собі та й усе. Що їх просто можна описати. Як виродків. Що вони не становлять ніякої цінності. І саме їхнє нуждення, «не таке» життя геть нічого не становить. Ну не можу визнати і все» [18, с.226]. На нашу думку, це злободенна проблема всього світу, тому що попри законодавчі документи все частіше порушуються права та свободи таких людей, відбувається соціальна дискримінація, яка призводить до негативних наслідків. В. Лис у свою чергу стає на захист такої особистості та й саме ім'я «Інтеграл» досить специфічне як на перший погляд. Хоча поняття «інтеграл» означає цілу величину як суму своїх

нескінченно малих частин, у контексті ж художнього тексту В. Лиса це ім'я можна потрактувати як самодостатній образ людини у багатовимірному світовому просторі, простіше людина є окремою частиною цього світу, відповідно, мається на увазі її взаємозв'язок та взаємодія із ним. Доречними стануть слова Пелагеї, яка давала людям пораду не судити інших, а як судимо, то треба так вже судити, як би себе за те судили. Адже ми не судді для своїх батьків, сусідів, друзів та дітей, вони чинять не для нас, а для себе.

Цю ж проблему порушено в есе «Рожеві кульки» [18, с.34], де протиставляючи різні соціальні прошарки – політичну верхівку (депутатів) та найнижчий клас суспільства (безхатченків), автор показує, що щастя розуміють вони теж по-різному: для когось воно закладене у марнотратстві, обжерливості, а хтось радіє від звичайної кульки, яку випустили в небо, захищаючи та виборюючи її у інших охочих отримати її. Автор у завуальованій формі показує іронію над зажерливою владою.

Поряд із цією проблемою автор розглядає також важливість людського самопозиціонування, тобто, щоб людина свідомо мислила, чим вона хоче займатися, що приносить їй задоволення та ким вона хоче бути насамперед. Показовим у цьому плані є есе «Уділ» [18, с.32], у якому письменник звертається до лексичного значення слова «уділ», вводячи його у контекст своєї розповіді. За його словами, значення «уділу» тотожне до значення «долі». Тобто якщо жінці дістався у спадок будинок із грядкою, на якій вона вирощує овочі і продає їх, отримуючи за це гроші, то уділом В. Лиса є аркуші паперу, «малесенькі грядочки, на яких я висаджую, висіваю, замість насіння моркви, бурячків, кропу, цибулі і чого там ще корисного для людей, літери, які складаю у слова» [18, с.33]. Відтак ті слова стають знаковими для когось, вони відкривають комусь незнаний досі світ, бо складаються в оповідання, есе, повісті, романи, книги, що потрапляють до рук тисячам читачів. Автор робить висновок, що його ділянка також дає урожай, за який навіть дякують читачі. Тут ми бачимо ставлення автора до своєї творчості, для нього це не марна трата часу, він прагне описати порухи своєї душі, поділитися найсокровеннішим із читачем.

Проблемі митця та суспільству присвячено окремий розділ «Нобелівка і яблука: література та її творці» [18, с.141], назва якої говорить сама за себе. Ці есе належать до мемуарної літератури, проте автор не “бігає” за сумнівними сенсаціями, а завжди намагається віднайти у постаті того чи іншого письменника ту “родзинку”, яка робить його образ ще привабливішим для читача, і попри те, що у книзі є чимало зворушливих спогадів і статей про численних літературних побратимів В. Лиса – Петра Боярчука, Василя Гея, Олега Лишегу, Анатолія Махонюка, Архипа Данилюка, Галину Гордасевич та ін., есеїстичний складник тут явно домінує над мемуарним, особливо якщо йдеться про найзнаковіші імена в українському письменстві.

Три перші есеї цього розділу присвячено Т. Шевченку, у кожному з них згадані й проаналізовані ті сторони біографії та творчості письменника, які здебільшого опинялися поза увагою дослідників, варто зазначити, що йдеться не про невідомі документи, які раптом стали надбанням гласності, а про давно опубліковані твори, примітки до “Кобзаря”, записи в “Щоденнику”.

В. Лис вважає, що першим твором нової української літератури є не «Енеїда» Івана Котляревського, а саме поема «Катерина» Тараса Шевченка, аргументуючи це тим, що «Енеїда» – все-таки переспів, а «Катерина» – твір оригінальний і новаторський, власне перший суто реалістичний, без будь-якого нальоту романтизму. У цьому есеї письменник повстає проти поширеного трактування жорстокої поведінки батьків героїні як оборони «одвічної родової моралі», яка призводить до втрати внука та дочки: «якщо ця мораль здатна призвести до загибелі людини, а її дитину зробити нещасною, поламати долю – то я проти такої моралі» [18, с.125]. Автор порушує проблему батьків і дітей, проектує долю Катерини на долю України, доходячи невтішних висновків: «Скільки простих і не дуже людей (українців!) зраджували їх, Катерину і Україну. Ну, а думка – а що скажуть сусіди (по вулиці, селу, державі) – не раз змушувала ставати тих же українців підляками й душогубами. Ота залежність від чужої думки, чужих слів починалася саме на побутовому рівні. І навіть ставала і продовжує ставати основою нашої державної політики» [18, с.127]. Звертаючись



до проблем української ментальності, можна зрозуміти, що для українців важливим є те, щоб кожна справа та дія задовольняла не тільки особистий інтерес, а й українське шанобство, страх «насмішити» (прилюдної поразки) змушує людину відмовитись від улюбленої справи чи дорогих їй речей та людей.

Досліджує автор життя та творчість ще одного українського митця – Максима Рильського у нарисі «Заручник Максим Рильський» [18, с.132]. В. Лис стає на захист літературної спадщини поета, якому пощастило вціліти у 30-ті й подальші роки, що нині часто трактується як кон'юнктура. Характеристика поета базується на хронологічній послідовності: «Яблука допіли, яблука червоні...», «Слово про рідну матір», «Мандрівка у молодість», «Троянди й виноград», «Вечірні розмов», при чому вони неоднакові та стилістикою і жанрами. За допомогою їх ми відкриваємо для себе нові сторінки із життя М. Рильського, наприклад, В. Лис уводить у свою розповідь спогад про старого Рильського-рибалку, котрого обдурив малий хлопець, який нібито жертвуючи своїм життям, діставав рушницю рибалки із річки. Такі історії легко читати, вони цікаві, але при цьому збагачують знання реципієнта про ту чи іншу постать. Автор збірки «Місяць, обмитий дощем» аналізує світовий літературний процес, окремі твори митців (М. Рильського «Поцілунок», творчість В. Короткевича, В. Свідзінського, Е. Дікінсон, К. Кавафіса, Й. Бродського («Дві помилки Йосифа Бродського», «Серпик «правильного» місяця», «І Ленін, і Санов», «Сучасні нагульновці») тощо.

Філософія і художня література здавна розвивалися в органічній єдності, у щільному діалектичному взаємозв'язку, збагачуючи одна одну. Філософія більшою мірою, ніж література, орієнтована на метафізичні, онтологічні та гносеологічні проблеми. Якщо філософія спрямована на пізнання законів, що детермінують життя природи, людини і суспільства в їхній цілісності, то художня література більше націлена на опис життєвого і духовного світу людини, її особистих переживань, складності і суперечливості її психології, стосунків з іншими людьми.

Філософія і література перебувають в тісному взаємозв'язку, оскільки спрямовані на пізнання таємниць людського буття, «діалектики людської душі». У першому випадку засобами логічного аналізу, з метою побудови певної системи дискурсивних знань про світ і місце людини в ньому, в другому випадку – засобами інтуїтивно-образного, естетичного мислення.

Окремою проблемою у двох збірках виступає гармонія й співіснування людини і Бога. Вона є важливою для письменника, тому його роздуми стосувалися щастя людини й шляхи його досягнення, досягнення Бога. В. Лис переконує, що це перейшло до нього від бабусі Пелагеї, вона не дала йому зневіритись, хоч шкільна вчителька письменника говорила, що Бога немає, то все вигадки старих людей і церковників. Автор подає характеристику Бога у двох виявах: 1) як над-істоту, 2) як звичайну людину («Ісус: Боже і людське» [18, с.29]). Майже жодна розповідь Пелагеї не обходиться без згадки чи посилання на слова Бога: «Бог живе у траві й у вітрі, у листочку й тому клаптику неба, що до тебе крізь змаринку дивиться. Говорити з травою і листком – значить тоже говорити з Богом» [15, с.15]. Як вважає автор, «почуття» Бога не тільки поруч з людиною, воно «всередині» неї: у її чистому серці, у її чесній душі, що живе за законами Божими і за велінням Божим. Досягти щастя – означає прислухатися до внутрішнього голосу, вислухати себе, тобто сповна увійти «в храм свій», жити в гармонії з природою, з Богом, бо тільки те приносить справжнє щастя.

Цікаво звернути увагу на філософські думки Пелагеї про виховання дитини. Вона радить не кричати на дитину, а пояснювати їй реалії світу, говорити з нею, відповідати на запитання, заохочувати її до допомоги, вкладати у неї найкращі риси пращурів, тоді вона буде зростати у любові та ласці, буде свідомою, розумною, шануватиме батьків. На думку В. Храмової [36], родинне середовище, типи емотивних стосунків дитини з батьками, братами та сестрами обумовлюють витворення певних рис характеру майбутньої дорослої людини, що обов'язково виявиться у специфічній поведінці, в оптимістичному чи песимістичному світосприйнятті, в егоїзмі або альтруїзмі, у відношенні до шефів і підлеглих, до авторитетів і влади, до приятелів і жінок, до дружини і дітей тощо.

На цій підставі Б. Цимбалістий [37] припускає, що вплив культури на індивідуальний характер, на ментальність та вдачу людини відбувається у її ранні роки через родину.

### **3.2. Мемуарно-автобіографічна складова творчого доробку письменника**

Автобіографічні мотиви у творчості В. Лиса спостерігаються з найперших прозових, а, може, й ліричних рядків, адже відомо, що В. Лис робив спроби і в написанні поезії. В одному зі своїх інтерв'ю письменник стверджував: «Я писав поезію. Підготував рукопис першої книги. Але мав мужність його спалити, бо зрозумів, що великим поетом я не буду. А просто так писати не хотілося» [51]. В. Лис асоціюється із людиною, яку важко зрушити зі шляху правди. Тривалий час письменник реалізовував себе у журналістиці, він часто дізнавався про людські долі, їхні історії, про щось сокровенне, саме це дало поштовх до багатьох сюжетних ліній у творах письменника, як, наприклад, розповідь про Інтеграла, вміщену у книзі «Місяць, обмитий дощем». Доля навіть одного його персонажа може містити кілька подій, що насправді відбулися в долях різних людей. Іноді це викликає відчуття надмірної концентрації несподіванок на одну сторінку тексту, такого собі «серіального» пафосу, а водночас викликає цікавість до з'ясування деталей, що лягли в основу сюжетів. Сам письменник наголошує на такій особливості читацького сприйняття: «Парадоксально, але факт – читачі дуже часто вірять придуманому автором, а те, що було в реальному житті, сприймають із недовірою. Одна жінка мені сказала про один епізод: це занадто пафосно. Але так було!» [51]. Його літературна мемуаристика багата і на активні, і на обсерваційні, і на переказові мемуари, які різняться за своїм тематичним підходом, адже тут є інформація з приватного життя («Компанія», «Подарунок учителя», «Я мусив про це написати»), політичного життя («І Ленін, і Санов...», «Подвиги, ордени, перемога»), публічного життя («Прощання зі світлим Поетом», «Серпик «правильного» Місяця»), культурного життя («Катерина», «Нобелівка і яблука»), воєнного життя («Семенів заповіт», «Труха») та побутового життя («Кішка», «Прошена Арсениха»).

Художні тексти із збірок «Місяць, обмитий дощем» та «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» дають повноцінну характеристику образу самого автора. У більшості текстів він не є персонажем, але його присутність та індивідуальність ми свідомо виокремлюємо, іноді навіть «між рядками».

Зокрема вже з перших рядків першої книги ми дізнаємося про 10 слів, які мали визначальний вплив на долю В. Лиса: бабуся, дід, вовк, гірка, перехід, півень, радіо, хлібина, Бобик, голос, кожне з яких він пояснює. Тут ми дізнаємося про важливі аспекти становлення В. Лиса як художника слова, він твердить, що письменнику література може дати лише літературний досвід, вона показує, що життя більш різноманітне, як ми його звикли бачити, що слова то велика сила й інструмент пізнання світу й життя. Читач має змогу довідатися про лектуру самого автора («Компанія» [18, с.190]) і про його бажання прочитати деякі твори («Так хотів би прочитати» [18, с.187]). Письменник виокремлює улюблені українські твори таких авторів, як Олекса Стороженко, Архип Тесленко, Володимир Винниченко, Микола Хвильовий, Валер'ян Підмогильний, Улас Самчук та інші.

Також ми маємо змогу дізнатися про особисте життя В. Лиса, про його взаємини з дружиною-поетесою Н. Гуменюк, якій він присвятив есе «Білі ворони» [18, с.117], «Політ» [18, с.75]. У численних інтерв'ю автор наголошує, що його подружнє життя достатньо випробуване часом (від першого курсу університету), підтримують одне одного, стають найпершими читачами своїх творів. В. Лис називає свою дружиною не такою, як всі, тією, хто йде проти правил і канонів, тому і застосовує у назві цього есе світовий феномен «білої ворони».

Відкривши книгу «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї», може здатись, що це звичайна розповідь про дорогу письменникові людину – бабуся, про її досвід, який вона накопичувала протягом свого життя. Ще малим автор сперечався із нею, але прислухався до її порад, шукав точку опори саме в її словах, адже йому здавалося, що певний час його душа, ще не зовсім дозріла,

ніби роздвоювалась, про що ми дізнаємося з іншої збірки «Місяць, обмитий дощем».

Книгу «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» можна назвати життєвою енциклопедією добра, натхнення та повчань від найдорожчої людини, яку знав В. Лис – його бабусі Пелагеї Кусько, яка була носієм моральних цінностей. Автор вважає цю книгу абсолютно документальним твором, де зібрано все те, що знала і про що розповідала бабуса письменника. Жінка знала безліч казок, легенд, притч, розповідей про русалок, вовкунів, молитов, замовлянь, лікувала й виготовляла на травах ліки. Також вміла по-своєму трактувати сні, смачно готувала, особливо борщ, у полив'яному горщику гарбузову кашу тощо.

Пелагея Тимофіївна Кусько (у дівочтві Слісар) (1899–1973) була звичайною поліською селянкою, напівграмотною. Жінка пережила війну, пройшла крізь випробування долі та поневіряння, виховувала дітей і рятувала життя земляків, вірила у чудодійну силу трав та давні легенди. На долю Пелагеї випали біль і щастя, кохання та втрати, вона знала таємниці природи і найзаповітніші секрети людей. Усе життя вона працювала на власному, а після війни й примусової колективізації на колгоспному полі, збирала ягоди, гриби, лікарські (бабуса казала «помочні») рослини. Пелагея знала багато влучних і красивих висловів, мала лагідний характер та непросте життя, також володіла величезним багажем народних приказок, легенд, оповідок, міфів та іншою мудрістю, якою вона ділилася разом з односельчанами. Як пізніше скаже В. Лис, він шкодує, що не почав раніше записувати бабусині казки, приказки та прислів'я, цитати з Біблії, яка вона асимілювала «під себе», рецепти, що врятували життя не одній людині [15, с.90]. Варто відзначити «душевні розмови» Пелагеї, які допомагали тим, хто навідувався на Косий хутір, де власне і мешкала ця жінка, щоб отримати пораду, слова підтримки, казали, що Пелагея лікує душі й приносить злагоду в родину. Варто згадати розповідь про те, як один чоловік із села почав пити й бити жінку. Нещасна прийшла до Палажки на «душевну розмову», баба вивела жінку за хутір і промовила: «Знаю, яка в тебе низгодиця-

біда. Давай-но ліпше поговоримо». І вони говорили на звичайні побутові теми, при цьому бабуса перебирала пальці жінки, сказала, щоб та зварила чоловікові страву, яку він найбільше любить, «...а дочка твоя хай тата погладить.. А ти в люстро при нім подивися.. а потім на нього». Через декілька днів все стало на свої місця, до родини повернувся сімейний затишок та любов [15, с.82]. На сучасному етапі розвитку суспільства когось може здатися, що Пелагея володіла гіпнозом або була своєрідним психотерапевтом, хай там як, але робила вона це від щирого серця, сприймала чуже як своє, тому й здобула народну любов та пошану.

Бабуса Палажка жила зі своїм чоловіком Федором. В. Лис зізнається, що діда він не дуже любив, утім як і інші мешканці села Загоряни, де вони жили, чоловік був суворий, рідко проявляв свої емоції. Письменник згадує, як він вступив із дідом у суперечку, бо той підняв руку на бабусю. Проте жили разом, бо кохали одне одного. Казки та розповіді Пелагеї чоловік називав побрехеньками, визнавав лише народні рецепти, якими володіла жінка, адже вони були дійсно ефективними. Наприклад, якщо людину турбує гіпертонія, то потрібно вживати калину, тим, у кого послаблений зір, болить серце – чорниці, суніці допомагають від болю в шлунку, в горлі, вони регулюють сечу та підвищують загальний тонус. При температурі допомагають малина, чай із липовим цвітом і бузина. Пелагея розповідала також і про властивості різних рослин, які ростуть на її Батьківщині, способи приготування ліків: «Льон. Колись, у повоєнні роки, на Поліссі скрізь сіяли льон. Настій льону помагає при захворюваннях шлунку, сечових шляхів. Взяти треба 2 ложки насіння, залити 2 склянками окропу, довести до кипіння, збовтувати суміш 10 хвилин. Процідити крізь марлю, пити по 100 грамів на день 3 рази за півгодини до їжі. Але настій швидко псується, багато готувати не треба». Не секрет, що наші пращури не вживали пігулок, не зверталися до лікарень, все відбувалося природнім шляхом (згадати лише, як Даздраперма із роману «Країна гіркої ніжності» [17] приймала пологи у землянці, чи те, як Пелагея лікувала гайморит, головний біль за допомогою яйця), і були значно здоровішими. Не дивно, що й нині люди,

дізнавшись про симптоми, починають шукати народні способи лікування. Тому й традиційна медицина та цілителство продовжують розвиватися паралельно із сучасною медициною, а представників, які володіють такими знаннями, стає все менше, тому їх і цінують у суспільстві.

Письменник великого значення надає місцю, де відбуваються усі події. Символ хати, рідного села мають свій прототип, яким є Косий хутір та Загоряни – село письменника, водночас воно – своєрідний символ Батьківщини, вічного повернення християнського символічного образу Блудного сина. Дослідниця сільського простору в українській літературі О. Романенко вказує на можливі модифікації хронотопу села, що відкриває архетипну основу: «село постає як психічна енергія, воно, відповідно до теорії К. Г. Юнга, допомагає людині сягнути первісних емоцій, навіть жахливих, підіймає з глибин пам'яті символічні знання» [27, с.17].

Бабуся Пелагея надає великого значення природі як складника людського життя, порівнює людину з нею. Тим самим нагадує, що рослини й тварини теж живі істоти, що вони теж дихають і відчують. Ця філософська думка розширює простір бачення навколишнього світу. Людина іноді не помічає, що вона така істота, яка є частиною цього великого світу, яка була створена Богом, як і все навкруги. Привертає увагу філософська думка Пелагеї щодо того, як потрібно жити людині: «Я часто думала: чого дерево росте просто собі, з маленького роблячись великим, день за днем, рік за роком, на тому ж місці, тико розростаючись вширину й увись, аж до того чесу, який відміряв йому Бог, – а людина має відмучитися з усіма хворобами, страхами мало не з самого дітоцтва? А потому подумала: та ж і дерево може зламати і людина, і буря, і вітер його січе, й дощ. І я ни знаю, скіко натерпілася та берізка чи вільха, перш ніж виросла. Може, й людина тако живе? Б'є людину, січе, вимочує, шматує і карає? За що? Я ни знаю. За той гріх, що вона зробила? За гріх Адама і Єви, як батюшка кажуть? Али ж давно була та Єва. То за що? У мене чесом таке ото питання поставало, як дивилася на зірне небо. Тамечки стіко то зірок, очей Божих. Кажуть, то янголи на нас дивляця. А як дивляця, то хіба ни бачать, як ме страдаємо, як тежко

робимо, скільки то людей пропадає ни за що? Хрищусь і до Бога звиртаюся: прости, Боже, цієї грішної думки. Але ж воне до голови лізуть. Ти, Боже, їх дав. І Матір Божа казала: думайте, бо люде. То, кажіця, батюшка таке про Богородицю казав. І тут в мене душа терпне, тіло німіє од думки: а може, то я сама таке придумала? Господи, скажи, чи я листочок на твоїм дереві, чи хто я, просить тебе раба Твоя Палажка» [15, с.10].

З цих слів стає зрозуміло, що людина не просто живе, не просто діє, але і задається питанням: для чого вона це робить, замислюється над вищим змістом того, що відбувається довкола неї. Міркуючи про сенс буття, людина періодично оцінює і переоцінює свої справи, плани, стосунки з іншими людьми. Особа, котра не замислюється над такими важливими питаннями подібна до некерованого човна, що пливе за течією ріки. Природність і цінність життя потрібно шукати не у певних фізичних втіхах і задоволеннях, не в успішному благоустрою, не у матеріальному достатку. Сенс цього криється у духовних потребах і моральному самовдосконаленні. Коли людина сумлінно працює тільки для себе, задля своєї мети, безперечно, вона може досягти омріяного результату, але чи завжди він буде корисним і для інших? Завдяки історичному досвіду людство визнає тепер тих людей великими, які працюють задля загальної мети.

Вражає автобіографічна розповідь автора про придуману ним Екримську Народну Республіку, яка асоціювалася у нього із Кримом в оповіданні «Шкода Екримію», опис якої він вмістив у свій учнівський зошит з домашніми завданнями. Дитиною він переживав, що скаже вчителька, чи поставить йому «двійку», чи викличе батьків до школи за таку імпровізацію. Та, на диво, отримавши свій зошит, В. Лис побачив там «четвірку». Тобто вчителька не лише оцінила старання учня, а й дала йому поштовх до подальшої роботи на філологічній літературній ниві, як зазначає сам автор, «з того дня Остапа, як писали класики радянської сатири, і понесло».

Бабуся Пелагея вважала, що людина має реалізувати себе у родині, кожна особа має відчувати родинний затишок та підтримку, особливо жінка, бо коли вона самотня, вона нещасна. Деякі дослідники висувають думку про те, що для того,



аби жінка відчувала себе самодостатньою та реалізованою, вона потребує присутності у її житті чоловіка. А щоб між особами протилежної статі були міцні стосунки, незважаючи на кількість років, проведених разом, потрібен своєрідний «природний фундамент», сенс їхнього спільного життя – діти.

Що стосується фольклорної частини книги «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї», В. Лис звертається до народної творчості, а саме до жанру казки («Закоханий вуж» [15, с.106], «Селезень» [15, с.108], «Тимошик-цар і золота ящірка» [15, с.112], «Півмідь» [15, с.121]). Своєрідними були і молитви Пелагеї, знала багато замовлянь: «Свята Варваро великомученице, що натерпілася за віру Господню, що на добру дорогу людей благословляєш, благослови дорогу (стежку) раби Божої (ім'я), хай ноги не знають втоми, хай ни камінь, ни звір, ни лиха людина не стрінеться на тій дорозі, а приведе до того порога, що й належить..» [15, с.45]. Як бачимо, ці слова демонструють нашарування язичницьких вірувань на християнські. Для замовлянь використовували віск, шкаралупу від яєць, самі яйця, нитки тощо.

В. Лис вводить в художню тканину збірки прокльони Пелагеї: «А щоб вам чоботиська на ноги повдягало» (до курей, котрі розгребли грядки), «А щоб до тебе щурисько посватався» [15, с.72] (до кішки, що до тарілки полізла) тощо. Звучать вони іронічно, можна прослідкувати фамільярність та ментальність українського народу.

### ***Висновки до 3 розділу.***

Можемо виснувати, що В. Лис виховувався у «правильному» середовищі, у його свідомість закладалися ті стрижневі істини, завдяки яким не тільки розвинув творчі здібності, а й став справжньою особистістю, громадянином, відданим сином рідній українській землі. Виховуючись на народній мудрості в особі бабусі Пелагеї, письменник здобув духовну силу, яка дозволила розпрямити творчі крила. Художні тексти із збірок «Місяць, обмитий дощем» та «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї» дають повноцінну характеристику образу самого автора. У більшості текстів він не є персонажем, але його присутність та індивідуальність ми свідомо виокремлюємо, іноді навіть

«між рядками». Проаналізувавши художні твори В. Лиса з елементами автобіографізму, варто підкреслити їхню важливість в аспекті пізнання світогляду письменника, який формувався з дитячих літ у родинному середовищі, а відтак становлення його особистості продовжувалося за межами сімейних традицій, що заклали основу творчого життя.

## РОЗДІЛ IV.

### ІСТОРИЧНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ-ТРИПТИХУ «ВИФЛЕЄМ»: ВІД БІБЛІЙНИХ ЧАСІВ ДО СУЧАСНОСТІ

#### 4.1. Сюжетно-композиційні особливості твору

Роман «Вифлеєм» В. Лиса у своїй композиційній структурі поєднує три частини: «Дитя», «Вогонь», «Дім», розповідь у яких сягає біблійних часів. Автор умовно проводить паралель між ранньохристиянською добою та періодом XX століття, сповненого драматичних подій в історії України.

Перша частина «Дитя» лише умовно пов'язана із наступними розділами книги та виступає у романі як окрема повість, в якій автор інтерпретує образ царя Ірода та подію, пов'язану з народженням Ісуса Христа. Взята за основу історія про знищення новонароджених хлопчиків у Вифлеємі та втечу батьків Сина Божого у перші дні його народження символічно співвідносяться зі стражденною долею українського народу за право існувати та господарювати на своїй землі.

Відсилаючись до біблійної історії, В. Лис більше змальовує психотип тодішнього правителя – жорстокого і владного Ірода, котрого мучать внутрішні тривоги, пов'язані з недовірою до оточуючих та прагненням зберегти якнайдовше одноосібну владу у своїй країні. Реальними історичними постатями у цій частині твору постають образи маленького Ісуса Христа, Марії, Йосипа, царя Ірода та намісника римського цезаря в Сирії Публія Сульпіція Квірінія. Щоправда, у тексті Біблії ім'я останнього згадується лише два рази. Наприклад, чітку вказівку знаходимо у Новому Завіті в Євангелії від св. Луки у вірші другому про народження Ісуса Христа, де йдеться про перший перепис населення за часів римського царя Октавіана Августа, коли у Сирії владарював Квіріній. У зв'язку з цією подією, Йосип і Марія пішли до рідного міста Вифлеєм, де і народився Ісус Христос. Постать Квірінія в період римського правління в Палестині є важливою щодо з'ясування його ролі в історії народження Ісуса Христа, до того ж за його правління відбулося підкорення Юдеї Римом. Є у творі згадка і про дружину Квірінія – Клавдію, котра жила окремо від чоловіка у Римі та про перебіг судового розлучення з другою дружиною Емілією Ліпідією.

Розповідь про раба Квірінія – Скитія схематично уводить в епоху скіфів або скитів, від племен яких бере витoki родовід цього раба-нишпорки. Згадка про скіфів, котрі проживали до Різдва Христового на землях нинішньої України, засвідчує авторський прийом вписування історичного минулого на українських етнічних землях у контекст світової історії. У романі автор возвеличує скіфський народ, акцентує на його войовничості, перемогах та традиційних заняттях: «Століття і тисячоліття у великому степу від теперішньої Волги до Дунаю серед люду був повновладним господарем великий і могутній народ – скіфи, чи по-іншому – скити. Як легенди (скандинавські народи сказали б саги) передавалися з покоління в покоління оповіді про шлях зі Сходу на багаті пасовища, про перемогу над могутнім перським царем Дарієм, про походи на захід, крізь інші степи довкола гір, аж до загадкової країни Алеманії, де були не степи, а ліси» [16, с. 31]. Достатньо розлого подається збірний образ кочового іраномовного народу, котрий здобув перемогу в скіфо-перській війні, коли армія перського царя Дарія вторглася у скіфські землі. Розповідається і про те, що згодом скіфи були підкорені й асимільовані сарматами: «На час, коли Скитій народився і маленьким уже вдихнув у себе той великий степовий простір, який мав стільки запахів і сонця, і частина їхнього колись могутнього народу вже загинула, ті, хто не захотів зі скитів ставати сарматами, відкочували на захід, в інші степи, біля великої ріки, яку вони називали Сарту. Тут пасли своїх коней, корів, овець і варили їхнє м'ясо інші народи, і скити мусили силою забирати в них степ, що тепер мав належати їм» [16, с. 32]. Загострюючи увагу на міжплемінних конфліктах, у творі з'ясовуються причини рабського становища Скитія. За законами того часу полювали не лише на тварин, а й людей. Саме це і визначило подальшу долю Скитія, котрого було впольовано і продано римлянам. У творі показано епоху, коли людина не може керувати своєю долею, кожне окремо взяте людське життя залежить від того, хто над нею владарює. Римській імперії, яка інтенсивно розбудовувалася, потрібна була робоча сила, а, отже, постійне постачання рабів мало забезпечити безперервну роботу у каменоломнях, де добували будівельний матеріал. З Італії прибували судна, на які вантажили

камінь та постачали його по всій Римській імперії. Скитій був одним із тих, хто важко працював у каменоломні, яку невдовзі викупив Квіріній.

У творі показано тодішній устрій та особливості суспільного життя римської провінції, столиці Сирії – Антиохії, рівень культурного розвитку, зокрема мовної традиції: «В Антиохії побутувала в основному еллінська, входила все більше у вжиток мова нових господарів – латинська, простолюднине користувалися арамейською, мовою одного з арабських народів, котрий на якийсь час зміг завоювати і Юдею, і Галілею, і ще кілька дрібніших царств, і навіть частину Сирії. Коли вони здобули волю, арамеї мовби розчинилися, а мова лишилася. Нею розмовляли, вона витіснила давню мову юдеїв – іврит, якою користувалися хіба в храмах. Знали її царі й царки, вельможі й увесь люд. Щось подібне станеться в Дакії, сусідки Скитії, її на якесь століття завоюють римляни, але навіть коли їх проженуть вільнолюбні даки, мова загарбників лишиться, нею послуговуватимуться і даки, й численні народи, що прийдуть на ці землі – від сарматів, витіснених гунами, до набагато пізніших половців» [16, с. 48]. Арамейською мовою з використанням галілейського діалекту розмовляв Ісус Христос, нею писалися біблійні книги, вона була офіційною мовою у давній Перській державі. Тут автор робить своєрідний натяк на мовну проблему українців, які потерпають від засилля російської мови. Порушена тут мовна проблема прокладає символічно ниточки і до української історії.

Локальні центри, де відбувається дія у ранньохристиянський період – Антиохія, Єрусалим, Вифлеєм. Символічна назва роману «Вифлеєм» і місце народження Ісуса Христа, вбивство у ньому дітей царем Іродом – символізує таке собі колесо історії в образі цього святого міста, яке котиться понад майже дві тисячі років та трансформується в подіях новітньої історії.

У другій та третій книзі роману-триптиха («Вогонь», «Дім») події розгортаються на Волині у містечку Любинь, селах Лісівці, Сокорівці у воєнний та поствоєнний період, починаючи від 16 вересня 1939 року. Волинь у першій третині XX століття перебувала у складі Польщі, яка на середину вересня 1939 року вже повністю була окупована Німеччиною, зокрема 16 вересня німецькі

війська увійшли у Володимир-Волинський. Ці історичні факти лягли в основу другої книги В. Лиса, де він художньо інтерпретує наступальні дії з боку німецьких військ. В образах командувача спеціально створеного танкового корпусу, професійного німецького військового, генерала Гайнца Гудеріана, полковника Пауля Гаазе, оберлейтенанта Генріха фон Заукеля автор змальовує наступальні дії «третього рейху», у планах якого було якнайшвидше зайняти Волинські міста і села: «Частина корпусу поверне в напрямку Володимира-Волинського, де з'єднається з піхотною дивізією, яка має туди завтра до вечора підійти, і, здобувши Володимир, наступати далі на центр Волинського воєводства – Луцьк. Інша частина, яку поведе полковник Гаазе з додачею трьох батальйонів, має захопити важливий залізничний центр – Ковель і рухатися далі в напрямку іншого залізничного вузла – Сарни разом зі ще одною піхотною дивізією. Він же зайде в тил польським військам, які обороняють Брестську фортецю і після її здобуття очолить наступ на північний схід від Ковеля» [16, с. 201]. У творі показано як жителі, наприклад, містечка Любинь з квітами вітали перший прихід німецьких військ. Дехто радів, а дехто неоднозначно ставився до німецької окупації, особливо поляки. Війська Рейху пробули тут лише кілька днів, а тому люди сповна не відчували їхнього владарювання. Через те, що радянські війська Червоної армії перейшли кордон із Польщею, німці змушені були відмовитися від подальшого наступу та так і не захопили Волинь. У творі констатуються переговори між Москвою і Берліном, що завершилися підписанням 28 вересня 1939 року договору про дружбу і кордони, внаслідок чого німецькі війська змушені були відступити. З іншого боку, показано жорстокість, так би мовити, радянських «визволителів», яким люди повірили як «кровним братам» та невдовзі сповна відчували методи боротьби з населенням їхньої влади. Той, наприклад, хто вивішував синьо-жовтий прапор у зв'язку з приходом советів, був репресований. У творі умовно підкреслено, що у світі нічого не змінюється, історія йде по колу, лиш змінюються покоління, на долю яких випадають війни і переслідування, що бере початок з біблійних часів: «Осінь тридцять дев'ятого року, з додатком тисячі та ще й дев'ять сотень літ від Різдва Христового,

принесла світові ще одне випробування, війну і загибель ще однієї держави. Тривогу, що наче велика і непрозора, а чорна медуза, підіймалася із темної глибини, аби поглинути цілий світ. Волинянам і галичанам, двом гілкам українського люду – зміну ладу, спершу великі надії, а потім ще більші розчарування» [16, с. 270 – 271]. Тяжкі випробування випали і на долю сучасної України, коли новітні «визволителі» вдаються до ще жорстокіших злочинів, зафіксованих раніше історією.

У другій частині роману розгортається кілька сюжетних ліній. Зокрема у місті Любині – знайомство німецького офіцера Генріха фон Заукеля з напів єврейського походження дівчиною Бетті Фогельман та на просторах поліського села Лісівці – історії юних волинян – шістнадцятирічної Яринки, вісімнадцятирічного Левка, поляка Збишека, єврейської дівчини Цилі Шварц. Відтак на сторінках роману автор охудожнює події 1941-го року та участь Генріха у складі німецького полку в наступі на Волинь, зіткнення з радянською армією під Києвом, взяття Харкова. У цих походах Генріх удостоївся третього залізного хреста, звання майора, посади командира батальйону. За період війни він був нагороджений чотирма фашистськими бойовими хрестами. Нагороди давалися нелегко. У битві за Сталінград він отримує важке поранення. Однак згодом знову стає у військовий стрій. За те, що врятував Бетті з гетто, був звинувачений у державній зраді та засуджений до розстрілу за вбивство німецьких наглядців та порятунок єврейки. Автор уводить у сюжет твору протокольний звіт судового процесу у зв'язку з арештом. Однак родинні зв'язки допомогли уникнути смертної кари. Зате він був позбавлений всіх нагород та розжалуваний до звання рядового. Став простим танкістом, через що в одній із битв отримав ще одне тяжке поранення хребта й опинився в інвалідному візку. Таку розплату отримав Генріх за свій воєнний досвід, за те, «що сіяв вогонь під проводом біснуватого фюрера» [16, с. 462]. Та попри все образ Бетті назавжди закарбується в його уяві та думках. Відтак Генріх напише роман «Шурхіт листя під твоїми ногами», назва якого буде співзвучна із далеким і водночас таким близьким образом коханої дівчини, яка «оселилася» у його творі: «У [...] романі

дівчина з таким ім'ям (мається на увазі, Бетті. – *В. Б.*) жила в Німеччині... Під її ногами шурхотіло листя...» [16, с. 462]. Символічне значення листя асоціюється із втраченими мріями та сподіваннями, можливістю щось змінити в особистій долі.

Привертають увагу позасюжетні елементи у формі авторських відступів, де розкривається загальна картина воєнних подій. В. Лис навмисно вплітає у художню тканину тексту історичні факти 1939 – 1945 рр. Зокрема, коли йдеться про події 1941 року, автор деталізує на перебігу встановлення дипломатичних відносин між Радянським Союзом і Польщею й підписання у Лондоні угоди про співпрацю у спільній боротьбі проти нацистської Німеччини. За цією угодою Речі Посполитій знову мали належати землі Західної України та Білорусі, умовно поверталися до визнаних кордонів 1939 року: «Сталіну на той момент дуже були потрібні союзники. Точилися бої за Київ, німці окупували Білорусь, країни Прибалтики, більшу частину України, оточили Ленінград і от-от мали розпочати вирішальний наступ на Москву. Ішлося про виживання і СРСР, і самого Сталіна» [16, с. 410]. У творі Сталін характеризується як хитрий і підступний політик, автор акцентує на тому, що кривавий диктатор постає таким собі двуликим Янусом, котрий у разі перемоги не збирався насправді повертати Польщі колишні її землі. На цьому тлі розгортаються життєві долі героїв, у котрі втручається війна.

У ході воєнних дій німцям протистоять українські повстанці, червоні партизани та польські крайовці. Письменник показує, що взимку 1943 року розгорілася ворожнеча між українцями і поляками. Горіли українські села на Холмщині та польські на Волині. У романі звучить риторичне питання: «А кому то було вигідно?». Пояснення розкривається у таких рядках: «Запізніла відповідь багатьох вразить – нацистам і червоним. Лозунги обох цих сил були схожими. Хай вони побільше вбивають один одного. Легше буде правити на цій завойованій землі. Землі, на якій поляки хотіли лишитися, а українці справедливо вважали споконвічно своєю» [16, с. 433]. Боротьба за територію, її переділ була актуальною ще з дохристиянських часів.



Автор дотримується хронологічного принципу розповіді. Якщо, наприклад, події другого розділу «Війна» стосуються драматичного минулого періоду Другої світової війни, натомість третя частина «Дім» описує час перебудови з 1989 року, коли ті, хто вижив під час воєнних років, постають у зрілому віці та стають учасниками вже іншої реальності.

Дія відбувається у волинському селі Сокорівці та починається з агітації за Народний Рух України, яку проводив місцевий житель – Іван Колибаба. В агітаційних листівках відверто критикується комуністична партія, що абсолютно неприпустимо і за це влада карає. Проте настає новітня епоха суспільно-політичних перетворень, створюється Народний Рух України, люди переорієнтовуються на ринкову економіку та пристосовуються до нових умов життя. В українців пробуджується самосвідомість, вирішується питання про незалежність України. На цьому тлі автор продовжує розповідати історію тих, у кого за плечима драматичне минуле.

#### **4.2. Проблематика роману**

Порушується проблема влади однієї держави над іншою, а також расової вищості. Генріх роздумує і дещо вагається чи справді Польща становила небезпеку для Німеччини. Зокрема виразно показано зневажливе та упереджене ставлення до євреїв, «якого фюрер народу німецького проголосив непотребом, що заважає розвитку, життю вищої арійської раси. А втім, до тих, хто заважав, належали й слов'яни – і поляки, і ці українці, що населяли місцевість, у якій було розташоване містечко Любинь» [16, с. 219]. Звідси впливає проблема любові між німецьким офіцером Генріхом фон Заукелем та єврейською дівчиною Бетті Фогельман. Генріх розумів, що між ним і єврейкою немає подальшої перспективи. А по закінченні війни йому потрібно буде влаштовувати своє особисте життя, а, отже, вдалою кандидатурою для одруження могла бути подруга Лотти – Герда, котрій симпатизував Генріх. Він пригадує чийсь слова, що «найміцніші сім'ї народжуються не з великої любові, а з тверезого розрахунку» і розуміє, що його походження і ті цінності, які сповідує його родина мають бути вище швидкоплинних емоцій і почуттів. Однак внутрішній

голос підказував Генріху інше. За своєю внутрішньою суттю він простежував неймовірну схожість Бетті зі своєю сестрою Лоттою: «Їм було б про що поговорити... Поговорити... Познайти... Навіть коли Польщі лишимо якусь територію, до Німеччини Бетті ніколи більше не поїде. Як і Лотта – сюди» [16, с. 241], – розмірковував Генріх. Проблема національності, міждержавної ворожнечі стає на перешкоді особистому щастю. Роз'єднання закоханих не внутрішніми кордонами, а суто зовнішніми, справляє чи не більший вплив на особисту долю героїв. Піддавшись почуттям, любовному зв'язку з наполовину єврейкою Бетті, Генріх за законами «третього рейху» вчиняє злочин. Якби їхня таємна зустріч і любовна пристрасть була помічена німецьким військовим керівництвом, Генріх отримав би суворе покарання. Однак він переконаний, що про це ніхто не дізнається. Проте покарання виявилось набагато жорстокішим, ніж уявляв собі Генріх. За свою любов він поплатився рідним сином, якого було вбито під час єврейського гетто, де перебувала Бетті.

Любовний трикутник склався між Яринкою, Левком та Збишеком. Дівчина більше тягнеться до поляка Збишека, особливо не враховує Левкової приязні, турботи, приймає від нього знаки уваги як належне: «[...] він дуже хотів (мається на увазі Левко. – В. Б.), щоб вона, хай через рік, два чи й три стала його жінкою, тільки не силою, а добровільно, по любові. Та вона любила, те остаточно зрозуміла цієї весни, свого Збишека» [16, с. 304]. Спостерігається недооцінювання з боку дівчини істинних почуттів. У цілому вибір Бетті та Яринки зумовлюється нерівністю у національному вимірі. Те ж саме стосується єврейської дівчини Цилі Шварц та українського хлопця Романа Басока, між котрими виникла симпатія, проте розмежовувала їх національна приналежність.

Проблема відречення від рідної віри заради щасливого майбутнього простежується у родинних стосунках єврея Давида Фогельмана. Закохавшись в українку, родина Давида Фогельмана не прийняла дівчину у свою сім'ю. І Давид самотужки почав облаштовувати своє сімейне життя. Заради того, щоб майбутня дитина народилася у законному шлюбі, він відмовився від своєї віри і перейшов у християнство. Оскільки ні православний священник, ні католицький ксьондз,

ні єврейський рабин «не здійснив би шлюбне таїнство єднання чоловіка з жінкою іншої віри чи, навпаки, жінки своєї віри з чужим їм чоловіком» [16, с. 225]. За законами віри, Давид вчинив гріх, однак своїми добрими справами він змусив представників єврейської общини забути його відречення. Він шив взуття, латав поношений одяг, що завдяки його вмілим рукам ставало як нове, складав грубки й мурував оселі. На відміну від Генріха, який не готовий був брати відповідальність за долю іншої людини та зректися свого становища (німецький офіцер, аристократ у сьомому поколінні, граф) заради любові – «Я є тим, ким є – офіцером, який повинен бути гідним свого звання і свого покликання» [16, с. 242], єврейський швець і муляр Давид зробив виклик собі і суспільству, віддавшись волі Всевишнього.

Проблема зречення рідної віри заради кохання й сімейного майбутнього стає наріжною для Збишека та Яринки. Сім'я Збишека пропонує здійснити обряд перехрещення, а старший брат Тиміш не дозволяє переходити в католицизм: «[...] Польщі тут нема й більше ні буде. То я тобі кажу. Хочете вельми женитися, припікає вже, то хай твій поляк приходить до нас у приймаки» [16, с. 415]. Збишек не готовий переходити в іншу віру, слово батьків також є визначальним для нього. Питання різновірства – головна перешкода на шляху до омріяного щастя.

У романі з погляду християнства неодноразово порушується одна із Божих Заповідей – «Не вбивай». Вперше розстрілявши підлітка, Генріх не йме віри своєму вчинкові. Виправдання знаходить у самозахисті. Стріляв не він перший, а навпаки – у нього: «Він уперше на цій війні вбив людину. [...] І не солдата, а хлопчика... Генріх відчув, як до горла підступає нудота. Цього йому тільки бракувало. Он який ти слабак, гер офіцір» [16, с. 232]. Вбивство як засіб самозахисту стосується вчинку Збишека, котрий розстрілом німецьких солдат врятував Яринку від згвалтування. Вбивши кривдників, Збишек приховує сліди свого злочину. Згодом в умовах протистояння між поляками і українцями, Збишек бере участь у погромах Лісівців, підпалює хати українців та вбиває людей. Однак знову рятує Яринку та її матір від побратимської кулі. За це

хлопець разом з коханою розплачуються власним життям. Суспільні події наклали свій відбиток на долю Яринки і Збишека, котрі мріяли поєднати свої закохані серця у шлюбі, проте стали жертвами воєнного режиму.

У творі також виокремлюється мовна проблема. Бетті знає чотири мови, відчувається вільною у спілкуванні з німцем Генріхом. Яринка чотири роки навчалася у польській школі, тому розуміє поляка Збишека, а хлопець її, коли вона з польської переходила на українську. Разом з тим у розмові з юнаком дівчина уточнює, що її мова не русинська, а українська.

Актуальною у цьому контексті є проблема освіти. Збишек дарує Яринці збірку віршів польського поета Юліуша Словацького та рекомендує продовжувати навчатися: «[...] вчитися ніколи не пізно, знаєш, я читав про таке навчання, коли можна вчитися самому, без школи, а тоді тільки скласти іспити. Називається – екстерном» [16, с. 295]. Діти Юстини і її сестри Марії були простими людьми, поралися біля землі та були робітниками і ремісниками. Тому Яринка особливо не замислювалася над своїм навчанням, їй більше імпонувало домашнє господарство: «[...] а мені подобається і бульбу садити й копати, і корову доїти вмію з маленства та й пасла не раз» [16, с. 295]. Проте у родині шанували книгу, особливо Святе Письмо та «Кобзар» Т. Шевченка, багато віршів з якого Яринка знала напам'ять. Вражали її і біблійні історії про Ісуса Христа, замислювалася над силою слова, яке було в Бога і Бог було Слово. З їхньої великої родини лише Бетті здобула вищу освіту та вважалася за мірками родичів «панею». З відкриттям у Любині української школи, Бетті викладала там німецьку і польську мови. Так і в родині Збишека лише старший брат Тадеуш був освіченим, був дрібним чиновником у повітовій управі, тому через те, що служив польській владі більшовики вивезли його з родиною у Красноярський край. У третій частині роману «Дім» як висновок про потребу у знаннях з вуст Бетті звучить фраза: «[...] людина повинна вчитися насамперед для самої себе, а не для диплома чи ще якогось папірця» [16, с. 549].

Особливої гостроти набуває проблема репресій та виселення. З приходом радянської влади депортують до Сибіру людей із польської колонії,

переслідують та знищують українських націоналістів. Війна породила ще одну проблему – полону, в який потрапив син Юстини – Тиміш. Відтак у 1947 році радянською владою була арештована і Бетті за нібито зв'язок з фашистами, коли вона свого часу перебувала у гетто. Їй присудили 10 років таборів і 5 – заслання на далекій Півночі.

Не оминає увагою автор долі єврейських родин із Лісівців, де проживало п'ять таких сімей, та Любиня. Показано, як під час Другої світової війни євреїв масово знищували нацисти під прикриттям тимчасового спеціального поселення – гетто, що було влаштоване у Любині. Незважаючи на національну приналежність, українська родина Романа Басока рятує єврейку Цилію Шварц від гетто та загибелі. У творі акцентовано, як суто людське перемагає ідеологічні та національні розбіжності. Порятунком українцями євреїв у вирі війни не було поодиноким явищем. У цьому контексті автор наводить приклад митрополита Андрея Шептицького, який також урятував кілька єврейських сімей.

В образі Бетті змальовано увесь трагізм єврейського народу. Жінка так і не змогла врятувати їхнього з Генріхом дворічного сина Марка, якого розстріляли нацисти. Благаючий погляд дитини перед розстрілом навіки закарбується у пам'яті Бетті, яка до кінця життя матиме зранене серце, бо ж не лише втратила сина, а й батька та братів. Отже, актуалізовано на проблемі втрати найрідніших, причому ні Бетті, ні її матір Марія не зневірюються, а навпаки продовжують свій земний шлях, сповнений болем і стражданнями.

У розділі «Вогонь» автор знову повертається до біблійної історії, яка стає предметом розмови Лотти і Генріха, про Публія Квірінія, котрий судився зі своєю другою дружиною. Головним тут постає питання судочинства і судових процесів в Римській імперії. Автор умовно проводить паралель між тодішнім часом і тим, що відбувалося у XX столітті. Єврейський народ співставляється із рабами, вбивство яких не вважається гріхом, «бо раби – це взагалі не люди, а живі речі» [16, с. 397]. Розмірковуючи над тяжким становищем євреїв, Марія у розмові з сестрою Юстиною згадує Вифлеємське побиття маленьких дітей та

порівнює його із сучасними обставинами, які спровокували душевні переживання багатьох матерів, чийх синів та чоловіків розстрілювали німці.

Бетті натомість роздумувала над питанням присутності Бога в житті кожної людини та про вплив Божественної сили на події та обставини: «Я не юдейка, і не християнка [...]. Але я й не атеїстка. Мені так хочеться, щоб Бог був. Християни вірять, що Бог народився у Вифлеємі й звідтоді, з того часу, якщо не світ, то люди в ньому дуже змінилися. Юдеї вважають Ісуса звичайною людиною, хоч і не заперечують, на відміну від атеїстів, що він існував... Бог не може бути слабким, кажуть вони, Бога не можна розіп'яти, інакше який же він Бог... Але саме такий Бог, який був людиною, був і є близьким для мільйонів людей» [16, с. 451]. Через трагічні події Бетті до кінця не вірила в існування Бога, лише тоді, коли народила друге дитя, відчула присутність Всевишнього в образі свого малюка: «[...] Вперше взявши маленьке крихітне тільце доньки на руки, подумала, що так легко, ледве чутно, як ця дитина, дихає Бог, той Бог, у якого вона так довго не могла повірити. А коли повірила, то не раз дорікала йому за те, що відбувається у цьому світі, за тих людей, що вбивали у гетто і взагалі на війні, за муки й страждання чужі й свої власні та своїх рідних» [16, с. 473]. Над сутністю Бога міркує й дідусь Юхим Богуш, котрому довелося пережити голодні та воєнні роки: «Прожити прожив, а нічого не нажив [...]. Я далекий був од Бога. Жив, як міг, як умів – і в голод, і у війну – люди багато дорікали Богові, як то так він все те допустив... Ну, а типерка ото думаю, що Бога треба шукати в собі. Бо якщо там не знайдеш, то до неба далеко» [16, с. 650]. Будь-яка подія у цьому світі має початок і кінець. Тотальне зло перероджується в добро і навпаки. Усе йде по колу, зміни хороші і погані відбуваються циклічно і лише віра здатна врятувати від розпачу та безнадії.

У романі порушується окремо питання релігії, особливо у радянський період. У романі згадується факт утвердження московського патріархату за сприяння Сталіна та розширення кількості православних храмів і вірян в СРСР, що займав першу позицію у світі. Релігія і церква мала стати лише інструментом пропаганди, таким чином диктатор прагнув маніпулювати людською

свідомістю, чинити ідеологічний вплив комуністичних ід ей. Релігія і віра знаходяться у двох різних площинах. Юхим вірить у Бога, носить натільний хрестик, який, у його розумінні, врятував під час війни від смерті. І перед кожною атакою, промовлений «Отче наш», – як надійний захист від куль та вогню.

Прикладаючи біблійну історію до новітнього часу, Генріх розуміє, що за сучасними мірками «євреїв, як і циган, взагалі не вважають за людей, а слов'яни є недолюдьми», а тому «Бетті, яку він урятував, як неповноцінна людина та й не людина взагалі також підлягала знищенню. Жорстоко, як діти, яких знищили у Вифлеємі, бо вони заважали спокійно жити царю Іроду» [16, с. 398]. На загальному тлі подій, в образі Генріха втілено покірність системі, неможливість чинити опір обставинам, бо ж людина як окрема суспільна одиниця виступає лише керованою маріонеткою у руках пануючої влади.

Пунктирно проступає проблема сирітства, самотності та гріха в образі сільської жінки Насті Гуськи. Батька не мала, а після смерті матері, жила у далекої родички, вважалася неблагополучною. Одруження з газдовитим хлопцем Якимом не покращило її долю. Вороже ставлення батьків до невістки ще більше загостило стосунки після смерті її чоловіка. Решту свого життя вона провела на хуторі у лісі, де стала знахаркою. Жінка по-філософськи сприймала життя та найбільшу шану віддавала Богові, подумки звирялася Божій Матері та вважала довколишній світ досконалим, «у якому повноправними мешканцями крім неї самої були й дерева, і квіти, бджоли, корова, кури та качки, кіт – усі так само рівноправні, які і вона сама» [16, с. 348]. В образі цієї героїні поєднується праведне і гріховне. З одного боку, віра в Бога, допомога потребуючим, а з іншого – вбивство заради порятунку невинної людини. Настя скоює гріх – отруєє Пилипа Рудюка, працівника міліції, який прагне знайти євреюку Цилію. Жінка свідомо піддається смертельному гріхові і розуміє, що їй нема прощення: «– Прости, Матінко Божа, за мій великий гріх, і ти маленький Ісусе, – сказала тихо і печально. – Знаю, що не простиш, бо то смертний гріх, а ж не могла я оддати цьому нелюдові дівчину на наругу. Не могла, чуєш, Матінко? Чуєш,

Боже?» [16, с. 359]. До того ж у Насті подвійний гріх – вчиняє самогубство. Через душевні муки вона припиняє своє існування, вбачаючи у смерті звільнення від фізичної розплати над нею.

У романі в контексті подій Другої світової війни показана також проблема повстанського руху. До лав повстанців вступає Левко Богущ, що згодом за націоналістично-бандерівську діяльність у 1947 році поплатився свободою як політв'язень. Після звільнення Левко міг жити лише в Росії або на Донбасі, натомість заборонялося йому оселятися на Заході України та Волині. Його батьки так і залишилися на поселенні у Сибіру. Тут постає проблема відірваності від рідної землі, неможливості повернутися до звичної атмосфери, бути самим собою.

У період перебудови порушується проблема права висловлення власної думки та переконань. А із незалежністю України – приватної власності. Як наприклад, колишній молодший лейтенант міліції, дільничний Дмитро Яценко разом з колгоспним агрономом Віктором скупили земельні паї у всіх жителів села Сокорівці та створили агрофірму. Ті, хто недавно були на партійних посадах чи в інших владних структурах, швидко переорієнтовувалися на новий лад та починали займатися власним бізнесом.

#### **4.3. Образна система твору**

У романі виокремлюється декілька категорій персонажів: німецькі військові та цивільні (євреї, українці, поляки), а також частиною образної системи твору є місто Любінь, села Лісівці, Краковець, Сокорівці, де розгортаються події. Рельєфно постають образи німецького військового командування, які брали участь у воєнних діях на території Волині. Серед них полковник Пауль Гаазе, котрий «походив із рядової бюргерської сім'ї, батько мав два з половиною гектари землі, вирощував і продавав овочі, це саме робив і його дід, а дядько мав невеличку майстерню» [16, с. 204]. Така перспектива життя продовжувати справу своїх родичів Пауля Гаазе не влаштовувала і він вирішив обрати військову професію. Попри те, що він не мав ані вищої і навіть спеціальної освіти, все ж зумів досягти кар'єрного росту як військовий: «Він



пройшов шлях від капрала через майже десятиліття фельдфебельської лямки, доки отримав лейтенанські погони. Правда, чітко дотримуватися правил військової служби, субординації й суворої дисципліни він умів і вимагав цього від своїх підлеглих. Тому і дослужився до полковника [...]. Він знав і розбирався у техніці, спочатку в артилерійській, а тепер – у танках. Такі, як він, були потрібні завжди, навіть у невеличкій армії Веймарської республіки» [16, с. 204–205]. Крім того, він не лише добре знався на військовій техніці, а й володів інформацією про своїх підлеглих та був не лише глибоко педантичною людиною, що особливо характерно для військового, а й об'єктивною.

Оберлейтенант Генріх фон Заукель походив із давнього аристократичного роду, мав титул графа. Його родина володіла великим маєтком у Баварії. Фон Заукелі «примножували багатство і славу роду не підлабузництвом перед своїми суверенами, а чесною військовою службою» [16, с. 212]. Перед тим, як віддатися військовій кар'єрі, Генріх фон Заукель три роки навчався в університеті, після чого у середині 1930-х років закінчив пришвидшене військове училище в Росії та спеціальні курси при військовій академії. Дід та батько Генріха фон Заукеля були хорошими приятелями генерала Гайнца Гудеріана, тому у хлопця були всі шанси мати кар'єрний ріст. Однак попри хороші родинні зв'язки, Генріх ніколи не вихвалявся своїм аристократичним походженням, навпаки він його замовчував, а у військовій справі намагався нести армійську службу відповідально й на переконання Гайнца Гудеріана така поведінка дозволить йому досягти висот у розпочатій Німеччиною війні: «[...] Якщо цей фон Заукель уціліє в майбутніх смертельних круговертях, його чекають не лише капітанські, а й майорські, і полковницькі, а може, і генеральські погони. І не тільки батальйон, а й полк, дивізія, а то корпус. Тим більше, що йому немає ще й тридцяти. Золота пора, якій можна тільки позаздрити» [16, с. 205–206]. То ж недарма його призначили тимчасовим військовим комендантом міста Любинь, допоки німці ще не захопили містечко Маценів, Ковель та Сарни. Доручивши виконувати обов'язки військового коменданта, засвідчує повагу та довіру до Генріха фон Заукеля з боку вищого військового керівництва.

Щодо представників родини Генріха фон Заукеля у творі виокремлюється образ молодшої сестри Лотти, котрій батько пророкував долю старої діви. Дівчина була дуже розумною і допитливою, весь свій вільний час проводила за читанням книг, їй не цікавили бали та дівочі посиденьки. Для Лотти Генріх був надійним товаришем і співрозмовником, вона довіряла йому: «Бо комусь же треба довіряти. Без довіри людина вмирає, хоч і лишається живою» [16, с. 215]. Їй цікавили література і культура, з братом могла обговорювати різні теми. Доля Лотти склалася нещасливо. Заміжжя із простим слюсарем не принесло їй жіночого щастя. Неодноразово потерпала від насилля чоловіка, наважившись його покинути, коли вже почав підростати їхній син. Проте у Лотти збереглися теплі стосунки з братом, котрого вона доглядала після його каліцтва.

Напів єврейка (по батькові), напів українка (по матері) Беттіна Фогельман із Любиня запала в душу Генріха фон Заукеля, котра була на три роки молодша за нього. Вона вразила молодого німецького офіцера «особливим шармом»: зовнішнім виглядом (очі сіро-карі, «мінливі», «невловні») та своїм розумом. Вона добре знала німецьку, бо закінчила романо-германський факультет Варшавського університету й свого часу за обміном стажувалася у Берлінському університеті. Добре освічена Бетті, бо знала чотири мови – їдиш, німецьку, польську і українську справила достойне враження на Генріха. Бетті захоплювалася польською і німецькою літературою, особливо поезією.

Виразно проступає образ міста Любинь – центру польської адміністративної одиниці, де в основі назви лежить слово «любов», бо назване так колись давнім правителем-князем, котрий любив тут відпочивати. Воно славилось кількома дрібними підприємствами та майстернями та мало поліетнічний характер: «З трохи більше як сім тисяч населення, понад п'ять тисяч – євреї [...], українців, яких ще називають русинами, є близько семи сотень, поляків – близько восьми сотень, в основному це чиновники та їхні родини. Є ще майже сотня росіян» [16, с. 207–208]. Генріх, виконуючи обов'язки тимчасового військового коменданта, пильніше приглядається до міста, звертає увагу на його архітектуру, комунікації, загалом зовнішній вигляд. Прогулюючись містом, його

вважає старовинний православний храм та асфальтовані вулиці: «Рівний-рівний асфальт у цьому маленькому задрипаному містечку. Таких вулиць, судячи з усього, в місті Любині небагато. Варто піти он тією вулицею і вже під ногами не асфальт, навіть не бруківка, а просто ґрунтова дорога, утоптана сотнями, а може, й тисячами (за довгі роки) переважно юдейських ніг. Ніг цього дивного народу (додай і справді талановитого, посміхнувся Генріх), розкиданого по Європі, по цілому світі указом римського імператора, долею чи волею Бога» [16, с. 219]. Місто має свою особливу ауру, у котрому вживалися різні національності – євреї, поляки, українці, росіяни.

За допомогою родинних зв'язків автор прокладає місток між містом Любинь та поліським селом Лісівці. Змальовуючи образ сільської жінки Юстини, що була у статусі вдови, бо чоловік помер від хвороби, автор умотивовано повертає увагу до її життєвої долі. Жінка мала трохи землі, вела домашнє господарство, у селі її родина вважалася із середнім достатком. Виховувала трьох дітей – Яринку, Тетянку та Тимоша. Сама Юстина мала ще двох братів і двох сестер. Один із них проживав у Лісівцях, інший – у Ковелі, сестра Віра вийшла заміж у сусіднє село, а Марія одружилася з євреєм Давидом Фогельманом, батьком Бетті. Юстина мала нейтральну позицію щодо євреїв, тому й не засуджувала вибір сестри. Дія, що розгортається у селі Лісівці гуртує навколо себе юних Яринку, Левка, поляка Збишека, Цилію Шварц та інших героїв.

Привертає увагу авторська характеристика Збишека з польської колонії: «Стрункий, худорлявий, виразні очі, уважний, добре говорить, а більше вміє слухати» [16, с. 270]. Попри те, що був поляком, його серце належало українці Яринці. У потрібній ситуації Збишек проявляє мужність та силу, що особливо приваблює дівчину, однак кохання з Яринкою стало фатальним для обидвох. Вони стають жертвами обставин, непримиренної ворожнечі між двома народами.

Польська колонія зосереджувалася у селі Краковець, де жив Збишек з родиною. Порівняно з Лісівцями, тут було лише двадцять осель, «подвір'я доглянутіші, і всередині меблі чепурніші, шафа для одягу, буфет, а не мисник»

[16, с. 414]. Автор умовно проводить межу між культурою та звичаями поляків і українців, що, зокрема, проявлялося і у людських взаємостосунках та укладі життя.

У третій частині роману постає образ волинського села Сокорівці, «велике й довге», що розпадалося «на три чималі частини – Старе село, Новий посьолок і Дальні Загребиська. [...] Навпроти Старого села, уже після війни поставили з десяток хат, тут виріс невеличкий мікрорайончик, схожий на трикутник. Найвище ж місце сокорівцівського лівобережжя, пагорбок, проте, лишилося незабудованим. Там тільки зо п'ять сосонокросло» [16, с. 503], – так описується цей населений пункт. Пагорбок, що самотньо розкинувся на лівобережжі, манив до себе колишнього механізатора, старого Юхима Богуша на прізвисько Юхим Тракторець, котрий вирішив там збудувати собі хату. Свого часу Юхим Богуш пройшов пекло війни, довго не був одруженим, а коли оженився, взяв вдову Панаску на два роки старшу за нього з трьома дітьми, котра народила йому доньку Олівію (Ольку). На старості літ вирішив реалізувати мрію – збудувати на пагорбі будинок і там оселитися з коханою жінкою ще з молодих літ – бабусею Любою із Дальніх Загребиськів. Голодомор та війна стали на перешкоді щастю закоханих. Щоб врятувати Любу, Юхим змушений був відмовитися від дівчини на користь сина голови колгоспу Антона, котрий мав у сховку муку та картоплю, чим допоміг врятувати сім'ю дівчини від голодної смерті. Юхим відчував свою провину, як він стверджує, це була його рана і біль. Вважав своїм обов'язком бодай на схилі літ сповнити давню мрію та так поєднати з Любою власні долі. Однак до того щасливого моменту жінка так і не дожила. Здавалося б, щастя вже зовсім близько та смерть жінки навіки їх розлучила. Їм так і не судилося зазнати спільного щастя. Такі трагічні обставини змусили Юхима підпалити новозбудовану хату та накласти руки на своє життя, проте люди врятували дідуся, котрий пройшов великі життєві випробування й дароване йому довголіття як ласка Божа було уготоване задля молитви спочилих душ рідних та близьких.

Загалом центральним символічним образом у творі виступає війна, що породжує страх, руйнування, смерть. Страшне полум'я вогню, що також є одним із ключових образів твору знищує добре і зле. За допомогою вогню, Юхим, наприклад, прагне позбутися давніх тривог і мрії, яка втратила свій сенс на життя. У вирі воєнного вогню спустошуються не лише території, а й людські душі, які випалюються своєрідним випробуваннями у боях і виселеннях тощо. Та попри все протилежним образом до війни і смерті постає життя, яке перемагає та вселяє надію на відродження спокою, надії та достатку.

#### ***Висновки до 4 розділу.***

Детально проаналізувавши роман-триптих «Вифлеєм», з'ясували його сюжетно-композиційні особливості, що розкриваються у наявних трьох частинах: «Дитя», «Вогонь», «Дім», пов'язаних між собою не так сюжетом та героями, як символічною назвою твору, що пояснюється як арена подій, «місто-символ», «місто-надія», у якому народився Спаситель людства. Актуалізована у романі проблема життя і смерті якраз і співвідноситься із Вифлеємом, де у фінальних рядках звучить фраза: «Життя тривало. Як і після того страшного голоду, як у війну і після війни, як і колись у Вифлеємі» [16, с. 651].

З погляду проблематики виокремлюється низка питань, які прямо чи опосередковано розкриваються через події та обставини. Зокрема порушується проблема влади однієї держави над іншою, міждержавної ворожнечі, расової нерівності, міжетнічної національності; знищення євреїв; відречення від рідної віри заради кохання і щасливого сімейного життя; освіти та мовного питання; вбивства та гріха; існування Бога та релігії загалом; сирітства і самотності; нерозділеного кохання; повстанського руху; репресій та виселення; права висловлення власної думки та переконань; приватної власності тощо.

У загальній структурі тексту образи-персонажі поділяються на декілька типів: біблійні персонажі, німецькі військові та цивільні (євреї, українці, поляки). А також образну систему твору складають міста Вифлеєм, Любинь, села Лісівці, Краковець, Сокорівці, де розгортаються події, та образи-символи – війни, вогню, смерті, життя.

**РОЗДІЛ V.**  
**МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ**  
**ВОЛОДИМИРА ЛИСА У ЗЗСО**

З огляду на те, що творчий доробок сучасного українського письменника В. Лиса у закладах загальної середньої освіти спеціально не вивчається, проте художні твори цього автора можуть бути запропоновані вчителем для опрацювання в рамках позакласного читання. У нинішній час інформаційних технологій, коли гаджети різних типів замінили найдоступніше джерело інформації – книгу, разом з тим формування в учнів читацької компетенції має вагоме значення для становлення особистості, її світоглядних орієнтацій, національної свідомості. Зрозуміло, що ні тікток, ні інстаграм чи будь-яка інша соцмережа, в тенетах яких нині перебувають сучасні діти, не сформує гармонійну і цілісну особистість з базовими імперативами справжнього українця. Щоправда, з іншого боку, використання учнями сучасних інформаційних технологій, дозволяє їм швидко виявляти потрібну інформацію, її опрацьовувати та знаходити відповіді на поставлені питання. Важливо правильно скеровувати учня у напрямку доцільного і раціонального використання, наприклад, мережі «Інтернет». Якщо раніше єдиною можливістю засобом пізнання нової інформації були лише друковані джерела, то нині одним кліком у гуглі можна прочитати про все на світі. Комп'ютер постає як інструмент творчої діяльності й при раціональному підході його освоєння, можна підвищити в учнів мотивацію до навчання, сформувати нові компетенції, розвинути креативний потенціал, підвищити особистісну самооцінку тощо. Більший відсоток часу учень проводить у школі, тому там йому мають привити інтерес до навчання. Перед педагогами постає надскладне завдання організувати процес вивчення того чи того предмета так, щоби учнівська увага лише зростала, а для цього потрібно формувати компетентність учня, щоб посилювалося бажання пізнавати нове. У цьому допоможуть сучасні методи і технології навчання.

Якщо йдеться про художню літературу, то найкраще сприймається твір через безпосередньо читання у друкованому вигляді. Тому завдання вчителя – привернути учнівську увагу до художньої літератури, викликати інтерес до постаті письменника та його творчості. Важливу роль у цьому процесі відіграє креативність педагога, методично правильне складання уроків та методично обгрунтоване застосування різних методів для досягнення позитивного результату навчання. На уроках української літератури ефективними методами навчання можуть бути проблемний, частково-пошуковий та дослідницький, що сприяють розумовій активності та пізнавальній діяльності. Цим самим педагог спонукає учнів до пошуку, експерименту, висловлення власної думки, що водночас активізує саморозвиток та самовдосконалення особистості. Нетрадиційні форми проведення уроків, пізнавальні технології і позакласна робота розкривають творчий потенціал в учнів, посилюють прискорення розумових процесів, дають імпульс для досягнення нового.

Використання, наприклад, частково-пошукового методу дозволяє учням самостійно здобувати знання. Суть цього методу полягає в тому, що учитель не через власний виклад інформації, а за допомогою різних способів пропонує учням самостійно знайти інформацію за темою. Під керівництвом педагога учні самостійно розмірковують, розв’язують пізнавальні завдання, створюють і вирішують проблемні ситуації, аналізують, порівнюють, роблять висновки, що сприяє формуванню нових знань. Пріоритетними засобами частково-пошукового методу є евристична бесіда, таблиці, картини, практичні завдання тощо.

Використання різних методів також дозволяє досягти поставленої мети зацікавити учнів художньою літературою, розкрити вміння розмірковувати та аналізувати, дошукуватися відповідей на проблемні питання щодо вивчення того чи того художнього твору. Наприклад, під час розгляду роману «Вифлеєм» В. Лиса на уроках позакласного читання в 11 класі можна поставити питання: «Знаючи, що Вифлеєм – це місто в Палестині, релігійний центр християн і паломництва, за біблійною оповіддю – місце народження Ісуса Христа, скажіть,

чому автор саме так назвав свій роман, що спонукало його до цього? Учні висувують різні гіпотези, серед яких правильною є така: хоч зміст усього твору не зовсім стосується біблійного часу народження Сина Божого, проте символічність назви полягає в тому, що Вифлеєм та історія, пов'язана із втечею батьків Ісуса Христа через знищення новонароджених хлопчиків, умовно відсилає до історичного минулого України та стражденної долі народу, який віками бореться за право бути господарями на своїй рідній землі. В умовах сьогодення, коли вже понад десять років триває російсько-українська війна, й мільйони людей змушені покинути Україну через втрату домівок та збереження власного життя, цим самим усі ми наче проживаємо час біблійного Вифлеєму, коли новітнім Іродом знищується українська нація.

В межах дослідницької роботи можна застосовувати метод проєктних технологій, який дозволяє реалізувати дослідницькі завдання. І тут в нагоді стане мережа «Інтернет», коли учні за допомогою пошукової системи гугл, зможуть знайти чимало інформації про життя і творчість В. Лиса.

Пропонуємо модель проєкту на тему вивчення життя і творчості В. Лиса. Цей вид роботи дозволить повною мірою досягнути значення письменницького таланту В. Лиса у розвитку сучасного українського письменства, звернувши увагу на найцікавіші факти про письменника, його особисті зацікавлення, розуміння ним літератури як феномену людської творчості.

### **Життя і творчість Володимира Лиса**

Проект в 11-му класі

**Вид проєкту:** дослідницько-пошуковий, творчий; груповий.

Міні-проект

**Учасники проєкту:** керівник (вчитель української мови та літератури), учні 11 класу.

**Термін проєкту:** повне виконання передбачено протягом одного місяця.

**Навчальна тема:** «Творча особистість Володимира Листа та його літературний доробок».

**Актуальність проєкту:**



Вивчення творчості В. Лиса не входить у шкільну програму з української літератури ні за рівнем стандарту, ні за профільним, тому це можна реалізувати у межах уроків з позакласного читання. Художні твори В. Лиса є одними із найчитабельніших в Україні, тому не варто залишати їх поза увагою учнівської спільноти. Як зазначила І. Фаріон у своїй авторській програмі «Від книги до мети», «за Е. Кантом В. Лис часом нагадує людину у собі. Тільки це не річ, а дивовижна субстанція, скинута нам з неба, аби ми зростали і рухалися по вертикалі» [60]. У малих та великих прозових творах письменник актуалізує увагу на різних темах. Особливий інтерес письменник виявляє у своїй художній творчості до драматичних подій ХХ століття, майстерно їх опрацьовує, а тому форма пізнання минулого через художні тексти посилює розуміння історичного минулого. Крім того, такі твори В. Лиса, як «Століття Якова», «В країні гіркої ніжності», «Вифлеєм» та багато інших виховують почуття патріотизму, громадську свідомість, шанування пам'яті своїх предків на культурного надбання.

#### ***Мета та завдання проєкту:***

- ознайомлення учнів із постаттю Володимира Лиса, узагальнення його творчих здобутків та місця в сучасному літературному процесі;
- привернення учнівської уваги до активної життєвої позиції письменника, його патріотизму та любові до українського письменства;
- розвивання в учнів інтерес до художньої літератури, особливо до авторів сучасної української літератури;
- розкривати вміння в учнів аналізувати художні твори;
- активізація творчої діяльності учнів;
- підвищення зацікавленості щодо дослідницької та пошукової роботи, що має самостійний або груповий характер.

#### **Стислий опис**

Під час роботи над проєктом, учні детально вивчають біографію письменника, знайомляться з його творчим доробком, збирають публікації, у яких розкриваються біографічні відомості та критично осмислюється його художня

творчість, переглядають відеозаписи творчих зустрічей за участю письменника. Учні також доводять, наскільки сучасна українська література є багатою на письменницькі постаті, унікальною в сфері жанрового багатства, що може задовольнити читацькі попити будь-якої вікової категорії та різноманіття вподобань.

З огляду на індивідуальні особливості учнів, доцільно учасників проєкту об'єднати у групи, котрі працюватимуть над конкретними завданнями, сформувавши у такий спосіб творчі майстерні «Біографів», «Літературознавців» та «Митців». Реалізація мети проєкту передбачатиме використання учнями набутих знань та дослідницьких навичок, розвиватимуть творчу обдарованість.

### **Освітні засади**

#### **1. Державні освітні стандарти**

- Вивчення біографії письменника, його світоглядних переконань;
- Аналіз художніх творів, що передбачає знання змісту, проблемно-тематичних та сюжетно-композиційних особливостей творів.
- Оперування літературними поняттями, розуміння конкретних літературознавчих термінів.

#### **2. Навчальна програма з української літератури для 10–11-х класів ЗЗСО.**

#### **3. Навчальні цілі й очікувані результати.**

- Учні мають самостійно навчитися збирати, опрацьовувати та систематизувати матеріал, що стосується життя і творчості В. Лиса. Цим самим вони поглиблюють знання про постать письменника та розуміють його внесок у розвиток сучасної української літератури.
- Учні розвивають вміння детального аналізу сюжетно-композиційних особливостей художніх творів В. Лиса та їх проблемно-тематичного аспекту, образів-персонажів.
- Здобувають навички обґрунтування власної точки зору, логічного мислення, творчої уяви, естетичних смаків.
- Покращують вміння комунікувати, знаходити правильні рішення для поставлених завдань.

- Отримують досвід проєктної діяльності.
- Використання методу проєкту дозволяє розвинути в учнів чимало компетенцій, а це: пізнавальна, інформаційна, пошуково-дослідницька, читацька, комунікативна, мовленнєва тощо.

### **Основні запитання**

#### **Ключове запитання**

Відомо, що В. Лис за професією журналіст, що спонукало його взятися за перо й писати художні твори, чому вирішив присвятити себе літературі?

#### **Тематичні запитання**

- Де народився, навчався та працював В. Лис, як розвинувся у ньому талант письменника?
- Розкрийте особливості творчої індивідуальності В. Лиса, його світоглядних переконань.
- Яким жанрам автор надає перевагу у власній творчості?
- Яке місце займає жанр історичного роману в творчості В. Лиса, наведіть приклади таких творів?
- Які теми автор культивує у своїх художніх творах, особливо у романній творчості?
- Яке ставлення у письменника до постмодерністичних текстів?
- Якщо аналізувати мовні особливості оформлення творів В. Лиса, що у такому випадку можна виокремити?
- Чи наявний образ рідного Полісся у творчості В. Лиса? Якщо так, наведіть приклади таких творів.

**План роботи над проєктом** передбачає такі етапи:

- підготовку;
- складання плану роботи;
- основне виконання;
- презентація проєкту;
- оцінювання.

Кожен етап роботи над проєктом передбачає певні завдання, які виконують учні. Зокрема на етапі підготовки до виконання проєкту, здобувачі освіти за допомогою друкованих та електронних джерел шукають усю наявну інформацію про життя і творчість В. Лиса, на основі чого планують подальший алгоритм дій. Отже, під час планування учні разом з вчителем формулюють завдання та їх обговорюють, організовують творчі групи. Етап безпосереднього виконання проєкту стосується детального аналізу зібраної інформації, формулювання висновків. На заключному етапі – презентація власних проєктів, здобувачі освіти діляться враженнями та обговорюють результати. Завдання вчителя полягає не лише в оцінюванні проєктів, а й на всіх етапах його виконання допомагати та сприяти учнівським пошукам.

### **Дидактичні та методичні матеріали**

1. Пояснення вчителя, поради щодо пошуку інформації та виконання проєкту.
2. Підбір основної літератури з проєктної теми, аудіо- та відеозаписів.
3. Критерії підсумкового оцінювання проєкту.

### **Завдання для групи «Біографи»**

- Дослідити життя і творчість Володимира Лиса.
- З'ясувати обставини, що спонукали В. Лиса стати на шлях письменництва.
- Простежити роль дружини Надії Гуменюк у творчій долі В. Лиса.
- Акцентувати на формуванні світогляду творчої особистості В. Лиса.

### **Завдання для групи «Літературознавці»**

- З'ясувати, в рамках якого стильового напрямку працює письменник, що характерно для його творчої індивідуальності.
- Розкрити особливості його романної творчості, який принцип автор найчастіше використовує для змалювання подій у тому чи тому творі.
- Виокремити проблематику роману «Вифлеєм».
- Простежити автобіографічні мотиви у творчості В. Лиса.

### **Завдання для групи «Митці»**

- Підготувати ілюстрації до художніх творів В. Лиса, а також фотографії до презентації.
- Здійснити музичне оформлення.
- Окремі фрагменти з творів В. Лиса продемонструвати у стилі художнього читання.
- Залучити окремі відеофрагменти із творчих зустрічей В. Лиса з читачами, презентацій його книг.

Готуючи проєкт, чимало цікавої інформації про життя і творчість В. Лиса учні можуть пізнати завдяки перегляду відеозаписів з творчих зустрічей і презентацій книг письменника, на яких автор ділиться роздумами про власні зацікавлення, про те, як журналістика відкрила шлях до письменництва. На одній із зустрічей, що відбулася 19 березня 2015 року в Національному університеті «Львівська політехніка» в рамках авторського проєкту Ірини Фаріон «Від книги до мети» письменник зауважив, що «в літературі писав тільки про те, що думав і хотів писати, не сфальшивив жодним рядком і жодним твором» [60]. Такий матеріал дозволяє учням глибше пізнати творчу особистість, її характер і вдачу.

### ***Висновки до 5 розділу.***

У методичній частині магістерської роботи розглянуто ефективні методи навчання та виокремлено проблемний, частково-пошуковий та дослідницький методи, завдяки яким уроки з української літератури стають цікавішими, спонукають учнів до творчої діяльності, посилюють інтерес до художньої літератури. Зокрема звернено увагу на метод проєктних технологій та запропоновано модель проєкту на тему життя і творчості сучасного українського письменника В. Лиса. У цьому розділі також підкреслено, що завдяки самостійній пошуково-дослідницькій роботі учні краще засвоюють літературний матеріал, охочіше читають художні твори та пізнають постать письменника не лише через художні тексти, а й літературно-критичні матеріали, відеозаписи з творчих зустрічей та інтерв'ю. Проведення такого типу уроків сприяє активізуванню творчих здібностей учнів, прагненню креативити, вмінню аналізувати, розв'язувати проблемні ситуації, порівнювати, співставляти,

узагальнювати та робити висновки, що сприяє формуванню нових знань. Варто також підкреслити, що дослідницько-пошуковий метод допомагає також у підготовці до олімпіад, творчих конкурсів, участі в Малій академії наук.

Реалізація методу проєктних технологій у сучасній системі освіти є особливо продуктивною і результативною, бо відбувається відхід від традиційної форми уроку й учні усвідомлюють свою відповідальність, оскільки робота в групах передбачає злагодженість, де кожен учасник проєкту виконує свою роль. А це важливо для набуття навичок командної роботи, засвоєння правил поведінки в колективі.

## ВИСНОВКИ

Творчі здобутки сучасного українського письменника В. Лиса вимірюються десятками цікавих книг, які вписуються у рамки масової літератури та користуються особливим попитом у читацької аудиторії. Якщо мовити про наукове осмислення художнього доробку письменника, то варто виокремити не так багато публікацій, що стосуються детального вивчення того чи того аспекту творчості В. Лиса. З-поміж авторитетних учених частково до творчості В. Лиса апелювали В. Агеєва, О. Забужко, М. Жулинський, Я. Поліщук, однак цілісного дослідження, яке б розкривало усі грані творчого таланту письменника в сучасному літературознавстві не зафіксовано.

Його романами зачитуються різні покоління. Завдяки національному конкурсу романів, кіносценаріїв, п'єс та пісенної лірики про кохання «Коронація слова», В. Лис завоював свою нішу в історії сучасного письменства. Неодноразові нагороди – це визнання таланту В. Лиса, справжньої оригінальності його творчості. Важливою рисою великих прозових форм В. Лиса є те, що завдяки динамічності розгортання сюжетів, чітким описам дій без надмірного психологізму, гармонійній композиції й чіткій структурі, вони добре відтворюються у кінематографі, власне, це і вирізняє його твори з-поміж інших українських письменників.

З погляду чоловіка письменникові особливо цікава природа жінки, її світогляд, характер, звички, уподобання, тому автор часто звертає увагу на психологічні аспекти людського буття та занурюється в підсвідомі стимули людських вчинків. Все це знаходить вияв у творчих пошуках В. Лиса.

Детально проаналізувавши книги В. Лиса «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Палагеї» та «Місяць, обмитий дощем», варто зауважити, що своїм змістовим наповненням вони містять елементи мемуарно-автобіографічної прози, які дозволяють більше пізнати особу автора, глибше зазирнути у його творчу лабораторію, зрозуміти витoki зацікавлень художнім письмом, досягнути таємниці його таланту; споріднену проблематику (проблема буття людини, родинного щастя, самоідентифікації та власне позиціонування у суспільному

житті, батьків та дітей, людини та суспільства в цілому, людини та природи, людини та Бога, митця в суспільстві, війни), образи-персонажі (Пелагея та образ самого автора) й багату джерельну базу, яка посирила зміст художніх текстів письменника (Біблія, філософські джерела та ідеї, народна творчість, твори інших письменників).

Отже, художні збірки мають важливе значення для дослідників творчості В. Лиса, оскільки містять багато біографічних відомостей, які дозволяють більше дізнатися про життя автора, формування його як письменника, світоглядні позиції, уводять у духовний світ митця слова. Автору вдалося зібрати велику кількість наймудріших знань, які багато років передавалися із поколінь у покоління, тому книгу «Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Палагеї» можна вважати джерелом життєвої мудрості. На окрему увагу заслуговують язичницькі мотиви у думках бабусі, що є невід'ємною складовою її світогляду, вони існують у симбіозі з християнськими віруваннями та переконаннями, які Пелагея щиро хотіла донести своїм сучасникам та нащадкам. В. Лис зробив розробку індивідуальної історії та епохи життя української жінки саме в образі своєї бабусі.

Дещо інший характер має збірка малої прози «Місяць, обмитий дощем», яка вражає різноплановістю, бо складається із чотирьох основних розділів (автобіографічно-життєве «Шлях равлика», новели, новели-есеї «Колюче терня», література та її творці «Нобелівка і яблука», повість-есеї «Нява й Інтеграл») та низкою проблем, які порушує автор. Це сукупність роздумів про літературу, її творців (зокрема наукові портрети-роздуми про Т. Шевченка, М. Рильського, Є. Маланюка та інших), які постають джерелом для дослідження українського літературного процесу. Також у формі есеїв та новел подані серйозні, деколи іронічні авторські роздуми про сенс щоденного буття, про історичну долю України й таємниці людського серця. Вагоме значення має розділ «Нява й Інтеграл», де письменник вдало розкриває свої таланти, робить розповідь цікавою, порушуючи гострі теми, а в образі головного героя показує звичайну людину-безхатка, водночас яскраво змальовує його характер та



внутрішній світ, який помітно вирізняється з-поміж інших людей. На думку В. Лиса, це «життєві новели», які для читачів зможуть стати «симптоматичними», як і велика проза письменника, адже вони стосуються ледь не усіх сфер та проблем життя.

Загалом великі прозові форми письменника представлені широкою жанровою палітрою, зокрема В. Лис часто творчо експериментує, внаслідок чого з'являється повість-есе, психологічний трилер, психологічний детектив, постмодерністський роман, родинна сага, мелодрама, фантастичний роман тощо. Акцентуючи на проблемі жанрово-стильових особливостей творчості В. Лиса, звернули увагу на низку публікацій, в яких розглянуто цей аспект на прикладі окремих творів. Такі вчені, як В. Агеєва, С. Бородіца, О. Герасим'юк, О. Клименко, А. Кривопишина, В. Погорецький, Я. Поліщук, Л. Якимчук вписують твори В. Лиса в рамки постмодерністичного дискурсу, щоправда, за змістовими характеристиками його тексти мають виразні ознаки реалістичного письма.

Зчаста письменник працює у жанрі історичного роману, в яких знаходять своє відображення здебільшого драматичні події ХХ століття. Автор відтворює правдиву історію, апелює до проблем Голодомору, Другої світової війни, польсько-українських міжусобиць, українського партизанського руху, УПА, комуністичного режиму та періоду перебудови й незалежності України тощо. Для романної творчості В. Лиса характерний принцип ретроспекції, коли автор переплітає події минулого із теперішніми, вдається до паралельної оповіді. Крім того, поєднує художній та документальний матеріал, що вказує на реалістичний підхід творення художнього тексту, який автор запозичує із своєї журналістської діяльності. Інколи герої його журналістських матеріалів стають прообразами художніх творів. Ще однією характерною рисою великої прози В. Лиса є кінематографічність. На цю ознаку вказала сучасна дослідниця Роксоляна Свято й підтвердженням цієї тези є екранізація роману «Століття Якова» у 2016 році.

Як письменник В. Лис прагне до постійного розвитку і вдосконалення, тому кожен новий твір – це своєрідний експеримент в плані жанрово-

композиційної структури. Прикладом є роман «Камінь посеред саду», де, за визначенням О. Гонюк, поєднуються ознаки філософського роману, детективу, елементів психологізму, містики тощо. До того ж, В. Лис застосовує поєднання різних жанрових родів в одному творі, як це спостерегла С. Підпригора у романі «Острів Сильвестра», де паралельно функціонують елементи епосу і драми. Окрім великих прозових форм, автор є творцем малої прози, вдається до жанру новели та есе.

Нещодавно виданий роман-триптих «Вифлеєм» В. Лиса вказує на авторську оригінальність щодо жанрово-композиційної структури твору. Письменник поєднує у творі три книги – «Дитя», «Вогонь», «Дім», що відображають різні часові відтинки від біблійних часів до кінця 1990-х років. У романі В. Лис дотримується принципу хронології, однак за змістом перегукуються лише друга і третя книга, які стосуються подій ХХ століття.

Назвавши роман «Вифлеєм», де за біблійною легендою народився Ісус Христос й де цар Ірод знищував новонароджених хлопчиків, щоб не втратити свій царський престол, В. Лис намагався у трьох книгах розкрити його наскрізну символічність. Прикладаючи цей факт до новітньої історії, у творі автор умовно запитує читача: «А що змінилося після Вифлеєму? Чого на світ Божий з'являються нові Іроди?» [16, с. 626]. Отже, стрижневою думкою твору є незмінність життєвого укладу, боротьба за владу, гоніння і знищення тих, хто з погляду влади був негідний життя. А символічний «Вифлеєм» виступає своєрідною ареною подій у різних історичних контекстах.

У романі порушено низку проблем, актуальність яких не втрачається вже понад дві тисячі років. Зокрема йдеться про перевагу однієї держави над іншою, міждержавну ворожнечу, расову нерівність; розкривається проблема національності, віри, релігії, існування Бога, мовної ідентифікації, освіти; актуалізується на проблемі вбивства, гріха, сирітства і самотності. З огляду на суспільно-політичні обставини ХХ століття, у романі також розкривається проблема репресій та виселення, виникнення повстанського руху та у період перебудови – Народного Руху України; приватної власності.

Образна система у романі-триптиху має свою специфіку творення та функціонування. Зокрема виділяються образи-персонажі, що поділяються на декілька типів: біблійні, німецькі військові та цивільні (українці, євреї, поляки), образи-топоніми (міста Вифлеєм, Любинь, села Лісівці, Краковець, Сокорівці) та образи-символи – війни, вогню, смерті, життя.

У магістерській роботі запропоновано також методичні рекомендації щодо вивчення творчості В. Лиса у ЗЗСО. Оскільки чинна програма з української літератури не передбачає вивчення творчого доробку В. Лиса, учитель може запропонувати таку тему на урок з позакласного читання. Привернення учнівської уваги до творчості сучасних письменників є особливо важливим в аспекті посилення інтересу до художньої літератури.

Сучасне українське письменство надзвичайно розмаїте в жанрово-тематичному плані та представлене чималою кількістю авторів. Тому кожен із потенційних читачів може обирати будь-який жанр, який відповідає найрізноманітнішим читацьким уподобанням, зокрема жанр історичного роману, соціально-психологічної прози, художньої документалістики, фентезі, детективу, еротичного роману, роману-жахів, мелодрами тощо. Завдання вчителя української літератури пробудити в учнів потенційних читачів, які виховуватимуться не лише на творах української класики, а й відкриватимуть для себе неоціненні скарби сучасної літератури.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран Є. Буття Якова на тлі століття української історії : письменники, критики, читачі про роман Володимира Лиса «Століття Якова». *Літературна Україна*. 2013. 24 січ. С. 12.
2. Білоткач В. Проблемно-тематичні аспекти малої прози Володимира Лиса (на матеріалі збірки «Місяць, обмитий дощем») // Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (16-18 квітня 2024 року). Філологічний факультет. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2024. С. 11 – 12.
3. Бородіца С. Проза Володимира Лиса в сучасному українському літературному дискурсі // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Літературознавство / редкол.: М. П. Ткачук, Е. Бялка, К. Гуца [та ін.]. Тернопіль : ТНПУ, 2015. Вип. 43. С. 62–70.
4. Бородіца С. Рецепція прози Володимира Лиса в сучасному українському літературознавстві // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2016. 1 (326). С. 80–85.
5. Ващенко Г. Загальні методи навчання. К. : Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.
6. Вербич В. «Від Різдва Христового – до волинської трагідрами». Життєдайна енергетика «Вифлеєма» Володимира Лиса. Українська літературна газета. 2023. Ч. 1 (345).
7. Вербич В. Роман-пісня Володимира Лиса: зцілення світлим болем непроминальної любові. *Українська літературна газета*. 2014. 28 лют. С. 4.
8. Воліковська У. Володимир Лис: «Література для мене – психотерапія душі...» *Літературна Україна*. 2010. 2 верес. С. 5.
9. Гонюк О. Жанрово-стильовий поліфонізм роману В. Лиса «Камінь посеред саду» // Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту). Зб. наук. пр. Вип. 23. Дніпро : Ліра, 2018. С. 13–18.

10. Жулинський М. Про що ночами сюрчав цвіркун? *День*. 2013. 5 лют. С. 11.
11. Забужко О. Направду добра книжка // Лис В. Століття Якова. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. С. 5–6.
12. Клименко О. Рекомендації потенційному читачеві. *Літературна Україна*. 2013. 5 груд. С. 6.
13. Козак С. Володимир Лис: «Відчув себе письменником, коли написав перший роман». *Літературна Україна*. 2014. 2–9 січ. С. 14–15.
14. Кривопишина А. Масова та елітарна література: природа художності в українському романі початку ХХІ століття : : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. Київ, 2018. 219 с.
15. Лис В. Із сонцем за плечима. Поліська мудрість Пелагеї. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2014. 240 с.
16. Лис В. Вифлеєм: роман-триптих. Харків : Фоліо, 2022. 654 с.
17. Лис В. Країна гіркої ніжності : роман. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 353 с.
18. Лис В. Місяць, обмитий дощем: збірка. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 226 с.
19. Ліпич Ю. «Бог нам дає свободу і дивиться, як будемо нею розпоряджатися». *Країна*. 2014. № 30. С. 32–34.
20. Максименко Л. Вітражі Володимира Лиса. *Слово Просвіти*. 2011. 14-20 лип. (ч. 28). С. 14.
21. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середній школі : навч. посіб. К. : Ленвіт, 2000. 384 с.
22. Поліщук Я. Герой без героїзму. *Дніпро*. 2011. № 5-6. С. 176-181.
23. Поліщук Я. Пан і бранець часу (Про «Століття Якова» В. Лиса) // Ревізії пам'яті : Літературна критика. Луцьк : Твердиня, 2011. 216 с.
24. Прохасько Т. Кант для Соломії // Лис В. Соло для Соломії : роман / передм. Т. Прохаська. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. С. 5–6.

- 25.Проценко В. Особливості хронотопу в романі В. Лиса «Століття Якова». Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука–2013»: у 5 т. Т. 4. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2013. С. 273-276.
26. Родик К. Попередній рейтинг Шевченкіани: Мирослав Дочинець, Володимир Лис, Юрій Щербак. *Україна молода*. 2013. 27 листоп. С. 11.
- 27.Романенко О. Архетип села у високій та масовій літературі (на матеріалі творів Г. Пагутяк, В. Медвідя, Люко Дашвар) // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2011. №22. С.15–19.
- 28.Скорина Л. Загадки Володимира Лиса. *Літературознавство. Фольклористика. Культурологія: збірник наукових праць*. Черкаси, 2011. Вип. 10. С. 94-105.
- 29.Спанатій Л. Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. Лиса) // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер.: Філологія. Мовознавство. 2013. Т. 219. Вип. 207. С. 109-112.
30. Степанишин Б. Викладання української літератури в школі. К. : Проза, 1995. 254 с.
31. Супрун Т. Дослідницько-пошукові методи на уроках мови та літератури. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2018. №25 – 26 (533 – 534). С. 13 – 17.
32. Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник. К. : ВЦ «Академія», 2013. 312 с.
33. Фіалко Д. Супермодель та «дурник» із Кукурічок. *Україна молода*. 2012. 22 лют. С. 10.
- 34.Хом'як Т. Жінка на вістрі історії (за романом Володимира Лиса «Соло для Соломії»). *Вісник Запорізького національного університету*. Філологічні науки. 2014. № 1. С. 110-117.

35. Хом'як Т. Людина й історія в романі В. Лиса «Маска». Вісник Запорізького національного університету : зб наук. пр. : Філологічні науки. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2015. №1. С. 310 – 315.
36. Храмова В. До проблеми української ментальності // Українська душа. Київ : Фенікс, 1992. С.3–35.
37. Цимбалістий Б. Родина і душа народу // Українська душа. Київ : Фенікс, 1992. 168 с.
38. Якименко М. Небо має вислухати всіх... *Голос України*. 2013. 29 січ. С. 14.
39. Якимчук Л. Сільські жінки та шляхетні пані Володимира Лиса. *День*. 2013. 21 листопада.
40. Янченко К. Володимир Лис: «Українською мовою, холера, можна творити класну літературу!». *Високий замок*. 2014. 8 січ.

#### Інтернет-джерела:

41. Бібліотека ім. Махтумкулі. Феномен української сучасності. Володимир Лис. Facebook. 2020. 26 жовт. URL : <https://www.facebook.com/watch/?v=1669863683191844>
42. Бібліотека Луцької міської територіальної громади. Письменник Володимир Лис. YouTube. 2022. 25 жовт. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=o7xKvTUQ9ME&ab\\_channel=%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B8](https://www.youtube.com/watch?v=o7xKvTUQ9ME&ab_channel=%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D0%9B%D1%83%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B8)
43. Володимир Лис: «Мені цікаво розповідати історії...» (до 70-річчя від дня народження письменника). URL : <https://dspu.edu.ua/biblioteka/2020/10/21/%D0%B2%D0%BE%D0%BB%D0>  
(Дата звернення: 3.05.2022).

- 44.Дружук І. Володимир Лис, письменник. Достатньо, щоб 200 чільних українських родин заговорили українською в побуті. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2230713-volodimir-lis-pismennik.html> (Дата звернення: 1.05.2022).
- 45.Загоренко О. Володимир Лис. Країна гіркої ніжності. Відгук про книгу. YouTube. 2015. 7 листоп. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=6j1dCjuSqPk&ab\\_channel=%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE](https://www.youtube.com/watch?v=6j1dCjuSqPk&ab_channel=%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE)
46. Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. Володимир Лис. Facebook. 2022. 26 жовт. URL : <https://www.facebook.com/watch/?v=1170185663580110>
- 47.Клименко О. Дві рецензії на бестселер Володимира Лиса. URL : <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseler-volodymyra-lysa/> (Дата звернення: 5.05.2022).
- 48.Клименко О. Кілька слів про «Століття Якова» Володимира Лиса. URL : <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseler-volodymyra-lysa/> (Дата звернення: 5.05.2023).
49. Ковалевська Є. Володимир Лис: жіночі образи мені цікавіші. URL : [http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2013/11/131125\\_book\\_2013\\_interview\\_lys\\_ek](http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2013/11/131125_book_2013_interview_lys_ek) (Дата звернення: 03.05.2022).
50. Кривопишина А. Масова та Елітарна літератури в Україні: зауваги до теми. URL : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/570> (Дата звернення: 04.05.2023).
- 51.Лис В. «Втеча в слово і допомогла зберегти душу». URL: <http://www.litgazeta.com.ua/node/> (Дата звернення: 1.05.2022).
52. Лис В. «Для мене література – це насамперед порухи людської душі». URL : <http://slovoprosvity.org/2013/01/31/> (Дата звернення: 2.05.2022).
53. Літературні вітражі Володимира Лиса: інтелект-реліз / авт.-укладач М. Г. Максименко. Полтава, 2014. 16 с. URL :



[https://libgonchar.org/index.php?option=com\\_content&view=article&id=267%3A2014-11-06-08-39-27&catid=225&lang=uk](https://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=267%3A2014-11-06-08-39-27&catid=225&lang=uk) (Дата звернення: 01.05.2023).

54. Матвієнко К. Віталій Коротич про роман Володимира Лиса «Маска». URL : [http://blogs.pravda.com.ua/authors/matvienko/52878de671e3b/view\\_print/](http://blogs.pravda.com.ua/authors/matvienko/52878de671e3b/view_print/)
55. Підопригора С. «Вбудована» драма в жанровій структурі роману «Острів Сильвестра» Володимира Лиса. URL : [http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc\\_Gum/Nvmdu/Fil/2012\\_10/35.htm](http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvmdu/Fil/2012_10/35.htm) (Дата звернення: 6.05.2022).
56. Савченко Р. Художній світ Володимира Лиса: традиційність, помножена на сенсацію. URL : <http://litakcent.com/2018/12/19/hudozhniy-svit-volodimira-lisa-traditsiynist-pomnozhena-na-sensatsiyu/> (Дата звернення: 3.05.2022).
57. Свято Р. З цього можна зробити, напевно, добрий сценарій, або Деякі міркування про триумфальний роман Володимира Лиса. URL : <http://litakcent.com/2010/10/29/dvi-recenziji-na-bestseler-volodymyra-lysa>.
58. СловОпис. Володимир Лис про книги. YouTube. 2016. 30 листоп. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=1Z0ZEDrugD0&ab\\_channel=%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%9E%D0%BF%D0%B8%D1%81](https://www.youtube.com/watch?v=1Z0ZEDrugD0&ab_channel=%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%9E%D0%BF%D0%B8%D1%81)
59. Степчук М. Володимир Лис: Для мене література – це серйозна справа, а не гра (повна розмова). URL : <https://rozmova.wordpress.com/2018/03/19/volodymyr-lys-5/#more-28347> (Дата звернення: 7.05.2022).
60. Фаріон І. Володимир Лис про «Країну гіркої ніжності» | Від книги до мети YouTube. 2015. 21 берез. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=ygDIBbJCMZ0>
61. Федюк Р. Володимир Лис «Країна гіркої ніжності». YouTube. 2016. 29 січ. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=jLNeWFIZm\\_I&ab\\_channel=%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D1%8E%D0%BA](https://www.youtube.com/watch?v=jLNeWFIZm_I&ab_channel=%D0%A0%D1%83%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D1%8E%D0%BA)
62. Читайло О. Володимир Лис: «Відомий письменник у нас не той, хто добре пише, а той, хто вміє піаритися». URL :

<https://web.archive.org/web/20120620073250/http://koronatsiya.com/presa-pro-nas/volodimir-lis-v-domiy-pismennik-u-nas-ne-toy-cho-dobre-pishe-a-toy-cho-vm-p-aritisa> (Дата звернення: 2.05.2022).

63. Янченко К. Інтерв'ю з Володимиром Лисом. URL : <http://www.wz.lviv.ua/interview/125261> (Дата звернення: 7.05.2022).
64. Яценко А. Буктрейлер «Три палаючі серця» за романом Володимира Лиса «Країна гіркої ніжності». YouTube. 2018. 7 листоп. URL : [https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=7kY-8I\\_4K9k&ab\\_channel=%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%96%D0%BC.%D0%9C.%D0%9B.%D0%9A%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE](https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=7kY-8I_4K9k&ab_channel=%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D1%96%D0%BC.%D0%9C.%D0%9B.%D0%9A%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE)
65. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломії. Частина 1 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=be2USNNCFRY&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=be2USNNCFRY&ab_channel=audbua)
66. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломії. Частина 10 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=40HMFfTiU8g&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=40HMFfTiU8g&ab_channel=audbua)
67. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломії. Частина 2 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=y5Qrx\\_JW4n0&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=y5Qrx_JW4n0&ab_channel=audbua)
68. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломії. Частина 3 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=cJt3kDL6ifw&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=cJt3kDL6ifw&ab_channel=audbua)
69. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломії. Частина 4 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=o0iVwsz5kw4&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=o0iVwsz5kw4&ab_channel=audbua)
70. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломії. Частина 5 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=Npo\\_3ja9hO8&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=Npo_3ja9hO8&ab_channel=audbua)

71. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломій. Частина 6 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=95kI-1zs5uM&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=95kI-1zs5uM&ab_channel=audbua)
72. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломій. Частина 7 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=2JqHBAsNdYs&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=2JqHBAsNdYs&ab_channel=audbua)
73. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломій. Частина 8 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=RRQHDxVmS4c&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=RRQHDxVmS4c&ab_channel=audbua)
74. Audbua. Володимир Лис. Соло для Соломій. Частина 9 : аудіокнига. YouTube. 2018. 26 верес. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=COp5rJohRU8&ab\\_channel=audbua](https://www.youtube.com/watch?v=COp5rJohRU8&ab_channel=audbua)
75. John newspapers. Відгук на книгу Володимира Лиса «Країна гіркої ніжності». YouTube. 2016. 21 берез. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=JRVxmV0D3x8&ab\\_channel=Johnnewspapers](https://www.youtube.com/watch?v=JRVxmV0D3x8&ab_channel=Johnnewspapers)
76. TVRivne1 / Рівне 1. Відомий прогнозник Володимир Лис написав роман і презентував його у Рівному. YouTube. 2013. 6 груд. URL : [https://www.youtube.com/watch?v=Qte3w5nlTow&ab\\_channel=TVRivne1%2F%D0%A0%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B51](https://www.youtube.com/watch?v=Qte3w5nlTow&ab_channel=TVRivne1%2F%D0%A0%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B51)